

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské výchovy

Ivana Fofová

Studijní obor: Sociální pedagogika

Delikventní chování u dětí staršího školního věku

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Petra Sobková

Olomouc 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem v ní veškeré zdroje, ze kterých jsem při psaní práce čerpala.

V Olomouci dne 14.6.2011

.....
podpis studentky

Poděkování

Významné poděkování patří Mgr. Petře Sobkové, která mi poskytla mnoho cenných rad, připomínek a pomoc při vedení této bakalářské práce. Spolupráce s ní byla výborná. Děkuji také všem svým blízkým za velkou trpělivost během psaní mé práce.

Děkuji.

OBSAH

Úvod.....	7
1 Delikvence	8
1. 1 Delikventní chování	8
1. 1. 1 Predelikventní chování	8
1. 1. 2 Dětská delikvence.....	9
1. 1. 3 Juvenilní delikvence.....	10
1. 1. 4 Vědy zabývající se delikventním chováním.....	10
1. 2 Problémové chování	10
1. 3 Poruchy chování	10
1. 3. 1 Agresivní poruchy chování.....	11
1. 3. 1. 1 Dětská agresivita	11
1. 3. 1. 2 Vandalismus.....	12
1. 3. 1. 3 Šikana	12
1. 3. 1. 4 Autoagrese a suicidní jednání	13
1. 3. 2 Neagresivní poruchy chování.....	14
1. 3. 2. 1 Záškoláctví	14
1. 3. 2. 2 Lhaní.....	14
1. 3. 2. 3 Školní nekázeň a neprospěch	15
1. 3. 2. 4 Útěky z domova a toulání	16
1. 3. 2. 5 Krádeže	18
1. 3. 2. 6 Závislostní chování.....	19
2 Faktory, které se váží k delikventnímu chování.....	22
2. 1 Biologické faktory	22

2. 1. 1 Dědičnost.....	22
2. 1. 2 Nervová soustava	22
2. 1. 3 Syndrom hyperaktivity (ADHD)	24
2. 2 Psychologické faktory.....	25
2. 2. 1 Vývoj	25
2. 2. 2 Temperament	28
2. 3 Sociální faktory	29
2. 3. 1 Rodina	29
2. 3. 1. 1 Typy výchovy, které mohou vést k delikventnímu chování	30
2. 3. 1. 2 Rizika rodinného prostředí	30
2. 3. 1. 3 Socioekonomický status rodiny	31
2. 3. 2 Deprivace	32
2. 3. 2. 1 Citová deprivace	32
2. 3. 3 Škola	33
2. 3. 4 Vrstevnické skupiny.....	34
2. 3. 5 Vliv médií	35
 3 Intervence a prevence delikventního chování.....	 36
3. 1 Intervence	36
3.1. 1 Ústavní výchova	37
3. 1. 2 Terénní sociální práce.....	37
3. 1. 3 Střediska výchovné péče pro děti a mládež	38
3. 2 Prevence.....	38
 4 Mezinárodní výzkumy delikventního chování.....	 41
4. 1 Projekt SAHA	41

4. 2 Mezinárodní self-reportová studie delikvence	42
5 Výzkumná část.....	44
5. 1 Vymezení výzkumného problému	44
5. 2 Výzkumné úkoly	44
5. 3 Design výzkumu	45
5. 4 Plán realizace výzkumu.....	45
5. 5 Metoda zpracování a analýzy dat.....	45
5. 6 Metoda získávání dat.....	46
5. 6. 1 Záhloví dotazníku	46
5. 6. 2 Hlavní část dotazníku	46
5. 7 Výzkumný soubor	47
5. 7. 1 Charakteristika celkového vzorku	47
5. 7. 2 Složení zkoumaného vzorku z hlediska věku	48
5. 7. 3 Složení zkoumaného vzorku z hlediska bydliště	49
5. 8 Přehled výsledků a jejich interpretace	50
5. 8. 1 Výsledky dotazníkového šetření	50
5. 9 Výsledky výzkumných úkolů	65
Diskuse.....	69
Závěr.....	73
Seznam použité literatury	75
Internetové zdroje	76
Seznam příloh	77
Přílohy	78

ÚVOD

Tématem této bakalářské práce je delikventní chování u dětí ve věku od 12 do 15 let. Zabývá se tím, co delikventnímu chování předchází, co může být příčinou jeho vzniku a také tím, jak se dá tomuto chování předcházet.

Práce je rozdělena na teoretickou a výzkumnou část. Teoretická část se skládá ze čtyř kapitol. První kapitola, zabývající se delikventním chováním, popisuje delikvenci jako takovou, a dále se věnuje popisu typů delikventního chování u dětí a mládeže. Okrajově se tato kapitola dotýká věd, které se delikventním chováním zabývají. Velkým tématem této kapitoly je také podkapitola problémové a poruchové chování objevující se u dětí a mládeže.

Faktory, které se váží k delikventnímu chování, je název tématu pro druhou kapitolu této bakalářské práce. Jsou v ní popsány biologické, psychologické a sociální faktory, které mohou mít vliv na vznik delikventního chování u dětí staršího školního věku.

Tématem třetí kapitoly je intervence a prevence delikventního chování. Tato kapitola obsahuje dvě metody intervence delikventního chování pro děti a mládež a nastiňuje primární a sekundární prevenci, vztahující se k tématu bakalářské práce.

Projekt SAHA spolu s mezinárodními Self-reportovými studiemi, jež jsou obsaženy v kapitole čtyři, popisují výzkumné práce, které se zabývají se delikventním chováním v celospolečenském měřítku.

Výzkumná část bakalářské práce je zaměřena na kvantitativní výzkum delikventního chování u cílové skupiny, a to v oblastech problémového chování - méně závažné a závažné dětské delikvence, dětských gangů a konzumace alkoholu, cigaret a drog.

Úkolem této části práce je poskytnout přehled výsledků ke zkoumané problematice a dát odpověď na stanovené výzkumné úkoly.

1 DELIKVENCE

Delikvence (z lat. Delinquere – provinít se) je společensky nepřijatelné chování, které se netýká pouze kriminálních činů, ale i činů, které jinak nejsou trestné. Jde např. o přestupky či trestnou činnost páchanou nezletilými dětmi, které nemají právní odpovědnost. Jako delikventní bývá velmi často označováno chování dětí a mládeže, jež je společensky nepřijatelné. U mladistvých delikventů se používá také termínu juvenilní delikvence.¹

1. 1 Delikventní chování

Na tomto místě se budeme zabývat základními pojmy, vztahující se k tématu, a to: predelikventním chováním, delikventním chováním a juvenilní delikvencí. Okrajově zde zmíníme i vědy, které se delikventním chováním zabývají.

Z věkového hlediska dítěte dělíme delikventní chování na predelikventní chování, delikventní chování a juvenilní delikvenci. Predelikventním a delikventním chováním se projevují především nezletilé děti.

1. 1. 1 Predelikventní chování

Predelikventní chování je chování dětí mladšího školního věku, z něhož se s vyšší pravděpodobností než z jiných druhů chování u dětí vyvine delikventní chování.²

Děti, které se chovají predelikventně, jsou obtížně vychovatelné a konfliktní. Neumí se správně přizpůsobit v sociální skupině. Neplní své závazky a povinnosti. Projevují se nevyzrálým chováním a nedostatkem sebekontroly. Objevují se u nich prudké afekty, až násilí, i při malém podnětu.³

¹ Jiří Škoda, Slavomír Fischer, *Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně-patologických jevů*, 1. vydání, Praha: Grada 2009, 224 s., ISBN 978-80-247-2781-3

² Vágnerová, *Psychopatologie Marie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

³ Pavel Říčan, Dana Křeččířová a kol., *Dětská klinická psychologie*, Praha: Grada 2006, s. 604, ISBN 80-247-1049-8

Predelikventní chování u dětí může tedy vést k pozdějšímu delikventnímu chování (vandalství, závislost na nealkoholových látkách, alkoholismus, tabakismus, agresivita, školní nekážeň, výchovné problémy). Z těchto důvodů jsou tyto děti ohroženy sociálním selháním, které může přerůst až v sociální vyloučení ze společnosti.⁴

Podle O. Matouška a A. Kroftové, jež se zabývali sledováním *kriminálních kariér* mládeže, která se chovala predelikventně, se ukazuje, že jen určitá část z nich se v dětství projevovala způsobem, podle kterého by bylo možné určit, že budou mít i později problémy s delikventním chováním. U dalšího sledovaného vzorku mládeže došlo k delikventnímu chování bez předchozích impulsů, které by předznamenávaly vznik tohoto nežádoucího chování. Dá se předpokládat, že u některých jedinců se delikventní chování nemusí projevit vůbec, protože nejsou ohroženy vlivy, jež by toto nežádoucí jednání aktivovaly.⁵

1. 1. 2 Dětská delikvence

Delikvením chováním je označováno závažné poruchové chování u dětí staršího školního věku, tj. 12-15 let, které ještě nejsou právně odpovědné, a které porušují právní normy a zákony určitého státu.⁶ Nejde jen o přestupky proti nepsaným pravidlům společenského soužití, ale o závažnější činy, které jsou sankciovány.⁷

⁴ Marie Rozsypalová, Věra Čechová, *Psychologie a pedagogika I.*, 1. vydání, Praha: Informatorium 2003, 186, s., ISBN 80-7333-014-8

⁵ Matoušek Oldřich, Andrea Kroftová, *Mládež a delikvence: situace, východiska, programy*, 1. vydání, Praha: Portál 1998, 336 s., ISBN 80-7178-226-2

⁶ Nezletilé dítě - Podle trestního zákona (z. 140/1961) jsou nezletilými dětmi osoby mladší 15 let. Tyto děti nejsou podle zákonů ČR trestně odpovědné. Jejich práva a povinnosti vznikají podle občanského zákoníku (z. 40/1964) narozením. Zájmy dítěte jsou chráněny zákony a dalšími předpisy. Citováno: Zákon č. 140/1961 – Trestní zákon

⁷ Pavel Říčan, Dana Krejčířová a kol., *Dětská klinická psychologie*, Praha: Grada 2006, 604 s., ISBN 80-247-1049-8

1. 1. 3 Juvenilní delikvence

Trestně odpovědní mladiství ve věku 15-18 let, kteří páchají trestné činy nebo přečiny, jež mohou ve zvýšené míře ohrožovat společnost, nazýváme juvenilními delikventy. Juvenilní delikvence pak předchází kriminálnímu chování dospělých.⁸

1. 1. 4 Vědy zabývající se delikventním chováním

Problematikou delikventního chování jakožto sociální patologie se zabývají vědní disciplíny jako etopedie, psychologie, medicína, sociologie a další. Tyto vědní disciplíny se zabývají rozborem příčin a faktorů vedoucích k jeho vzniku, analýzou zdrojů a příčin tohoto chování ve společnosti; doporučují, stanovují a aplikují preventivní doporučení a postupy.⁹

1. 2 Problémové chování

Podle Emersona je problémové chování takovým chováním, které se svou dobou trvání a intenzitou odlišuje od společenské normy tak, že může společnost, daného jedince nebo komunitu, kde jedinec žije, fyzicky ohrozit.¹⁰

1. 3 Poruchy chování

Poruchami chování rozumíme takové chování, kdy se jedinec projevuje společensky nepřiměřeně. Toto chování souvisí s porušováním norem dané společnosti; v závažnějších případech může jít i o nedodržování právních norem dané společnosti. Takto projevující se

⁸ Matoušek Oldřich, *Slovník sociální práce*, 1. vydání, Praha: Portál 2003, 288 s., ISBN 80-7178-549-0

⁹ Jiří Škoda, Slavomír Fischer, *Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně-patologických jevů*, 1. vydání, Praha: Grada 2009, 224 s., ISBN 978-80-247-2781-3

¹⁰ Hynek Jůn, *Moc, pomoc a bezmoc v sociálních službách a ve zdravotnictví*, Praha: Portál 2010, 144 s., ISBN 978-80-7367-590-5

jedinec je zpravidla obtížně vychovatelný. Příčinami vzniku poruch chování může být sociální či výchovné selhání.¹¹

Podle Říčana a Krejčířové můžeme poruchy chování u dětí rozdělit na agresivní a neagresivní poruchy chování.¹²

1. 3. 1 Agresivní poruchy chování

Říčan a Krejčířová pod agresivní poruchy chování řadí: dětskou agresivitu, vandalismus, šikanu a autoagresi zaměřenou proti sobě, která může přejít až k suicidnímu jednání.¹³

1. 3. 1. 1 Dětská agresivita

Agresivní chování definujeme jako porušování sociálních norem, které omezují práva a narušují integritu lidí. Můžeme ho označit jako symbolické nebo reálné omezování, ničení či poškozování, charakterizující agresivní chování. To, co označuje aktuální projev takového chování, pak označujeme jako agresi.

Agresivní chování může být prostředkem, kterým se někteří lidé snaží dosáhnout uspokojení svých potřeb, jež nemohou naplnit, protože jim stojí v cestě překážky. Jde o obranný mechanismus – útok na překážky, bránící uspokojit tyto potřeby; nebo přímo útok na zdroj ohrožení. Toto chování se pak projevuje vztekem či hněvem, který bývá spojen s uvědoměním zátěže. Často může být pro tyto jedince uspokojující právě proto, že potvrzuje vlastní moc těchto lidí.¹⁴

Čermák a Blatný, 1994 uvádějí, že agresivita je v dětství laickou veřejností obvykle považována za nezávažný a přechodný projev chování. Ale některé studie již od konce sedmdesátých let dokazují, že hodně dětí, které trpí diagnózou poruchy chování a sklony

¹¹ Poruchy chování in *Evropský sociální fond* [online]. Dostupné na Internetu: < <http://www.specou.cz/files/eto-prez.pdf> >

¹² Dělení poruch chování in Pavel Říčan, Dana Krejčířová a kol., *Dětská klinická psychologie*, Praha: Grada 2006, 604 s., ISBN 80-247-1049-8

¹³ Pavel Říčan, Dana Krejčířová a kol., *Dětská klinická psychologie*, Praha: Grada 2006, 604 s., ISBN 80-247-1049-8

¹⁴ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

k agresivnímu chování, se budou takto chovat i v adolescenci a mladé dospělosti, a to je může dostat do problémů se zákonem.¹⁵

Autoři dále uvádí, že agresivní chování se může objevit jako typ poruchy chování u dětí, jež jsou vývojově nezralé, nebo u dětí, které trpí hyperkinetickým syndromem. Agresivní chování by mohlo být i znakem maskované deprese, jež je častější u chlapců než u dívek. Agresivita může být také projevem „syndromu CAN“ (dlouhodobé zanedbávání, zneužívání nebo týrání dětí). Dalším spouštěčem agresivního chování u dětí může být také rozvíjející se alkoholová či drogová závislost. Agresivita u dětí může také znamenat symptom nějaké vznikající psychické poruchy.¹⁶

1. 3. 1. 2 Vandalismus

Vandalismus můžeme charakterizovat jako nekulturní či primitivní ničení určitých hodnot, které jsou pro společnost významné. V užším smyslu jde o poškozování hmotných věcí a objektů, které jsou ve společném, nebo soukromém vlastnictví. Ten, kdo páchá vandalismus, z něj nemá žádný zisk, a většinou těmto lidem chybí i motiv, kterým by zdůvodnili své chování – často takto Tito jedinci jednají jen pro vlastní potěšení a odreagování se. Vandalství se u dětí může objevit také, pokud jsou pod vlivem alkoholu či drog.¹⁷

1. 3. 1. 3 Šikana

*Šikanu lze definovat jako násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit.*¹⁸

Šikanu můžeme pozorovat už od středního školního věku. V tomto věku už je školní třída strukturovanou skupinou, má své normy a role, jež zastávají žáci této třídy. Podle Blažkové, 1994, má šikana charakter buď fyzického násilí (36%) nebo vydírání (20%).

¹⁵ Pavel Říčan, Dana Krejčířová a kol., *Dětská klinická psychologie*, Praha: Grada 2006, 604 s., ISBN 80-247-1049-8

¹⁶ Pavel Říčan, Dana Krejčířová a kol., *Dětská klinická psychologie*, Praha: Grada 2006, 604 s., ISBN 80-247-1049-8

¹⁷ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

¹⁸ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, s. 283 Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

Šikanující agresor je zpravidla fyzicky zdatný a silný. Je neukázněný, má potřebu předvádět se a dokazovat si tak svou převahu nad ostatními a je bezohledný k okolí. Jeho potřeba šikanovat může pramenit z několika důvodů. Jedním z důvodů je, že dítě nezná jiný způsob, jak by se ve společnosti svých vrstevníků prosadilo, proto používá svou sílu – šikanuje. Agresor se může vyklubat i z dítěte, které již dříve projevovalo sklony k agresivnímu jednání. Šikanující děti jsou obvykle méně úspěšnými žáky. Tyto děti se zpravidla necítí za své chování vinni.

Šikanovaná oběť má nejčastěji nějaký handicap, kvůli kterému je pro agresora snadnou obětí. Zpravidla jde o děti s nízkým sebevědomím, které jsou fyzicky slabé, neobratné, pasivní, plaché, úzkostné, a mají sklon se podřizovat svému okolí. Mohou se svým vzhledem lišit od ostatních dětí (např. obézní děti). Okolí tyto děti považuje za samotářské, mnohdy je tituluje jako “divné.” Školní prospěch na to, zda dítě bude šikanováno, vliv nemá. Vliv na dítě, které se může stát obětí, má i rodina, a to proto, že pokud je dítě vychováváno zvýšeně úzkostnou matkou, není dostatečně vedeno k sebeprosazení a k samostatnosti, což může být pro agresora důvodem k šikanování.¹⁹

1. 3. 1. 4 Autoagrese a suicidní jednání

Sebepoškozování je stejně jako sebevražedné jednání projevem autoagrese. *Sebepoškozování představuje chování bez vědomého a cíleného záměru zemřít, jehož důsledkem je poškození tělesné integrity a znamená závažnou patologii zvláště ve věku adolescence, kdy se nejčastěji objevuje.*²⁰ Častěji se vyskytuje u dívek, než u chlapců.

Suicidum (z lat. suicidium -sebevražda) označuje úmyslné chování, kdy si jedinec vědomě přeje sám ukončit svůj vlastní život. Suicidálním chováním označujeme dokonané suicidie, fantazie a myšlenky na suicidium, záměrné a suicidální pokusy, které aktivně směřují k sebevražednému chování a jednání jedince.²¹

¹⁹ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

²⁰ Jiří Škoda, Slavomír Fischer, *Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně-patologických jevů*, s. 84, 1. vydání, Praha: Grada 2009, 224 s., ISBN 978-80-247-2781-3

²¹ Pavel Říčan, Dana Krejčířová a kol., *Dětská klinická psychologie*, Praha: Grada 2006, 604 s., ISBN 80-247-1049-8

1. 3. 2 Neagresivní poruchy chování

Mezi neagresivní poruchy chování lze řadit např. výchovné problémy u dětí – záškoláctví, lhaní, školní nekázeň a neprospěch, útěky z domova, toulání a krádeže.²²

1. 3. 2. 1 Záškoláctví

Termín vychází z angl. absenteeism, označující zvláštní případ absentérství žáků na školním vyučování. Tito žáci se vědomě nezúčastňují školního vyučování bez omluvitelného důvodu a bez souhlasu rodičů. Čas, který mají trávit ve škole, tráví zpravidla mimo domov. Příčinou záškoláctví může být i školní neúspěšnost žáků.²³

Jestliže se dítě dopouští záškoláctví nebo často utíká z domova, je to tím závažnější, čím mladší dítě je. U záškoláctví je důležité zjistit, zda dítě netrpí separační úzkostí či školní fobií, které u něj mohou způsobovat odmítání školy, a to může být důvodem, proč se dítě této činnosti dopouští.²⁴

1. 3. 2. 2 Lhaní

Lež lze charakterizovat jako vědomé falšování pravdy.²⁵ V odborných textech lze nalézt několik odlišných pojetí lži.

Pravá lež

Pravá lež je charakteristická úmyslem a vědomím nepravdivosti. Dítě dobře ví, že nemluví pravdu. Jde o obranný mechanismus, který má jasný cíl: dítě se potřebuje vyhnout potížím nebo získat nějakou výhodu, obvykle nezaslouženou.

²² Průcha Jan, Walterová Eliška, Mareš Jiří, *Pedagogický slovník*, Praha: Portál 2009, 400 s., ISBN 978-80-7367-647-6

²³ Průcha Jan, Walterová Eliška, Mareš Jiří, *Pedagogický slovník*, Praha: Portál 2009, 400 s., ISBN 978-80-7367-647-6

²⁴ Pavel Říčan, Dana Krejčířová a kol., *Dětská klinická psychologie*, Praha: Grada 2006, 604 s., ISBN 80-247-1049-8

²⁵ Norbert Sillamy, *Psychologický slovník*, překlad: Irena Strossová, 1. vydání, Olomouc: Univerzita Palackého 2001, s. 246, ISBN 80-244-0249-1

Zapírací lži

Tato lež mívá nejčastěji charakter zapírání – školních známek, poznámek nebo průšvihů – zapomínání, ztracení či neúmyslné rozbití věcí. Dítě pak zapírá ze strachu před trestem, který není z hlediska dospělého příliš přísný (málokdy jde o trest tělesný), ale pro dítě samo o to více zraňující, silně se dotýkající jeho sebepojetí (kárání, kritika, domlouvání).²⁶

Lži zaměřené na poškození jiné osoby nebo na dosažení vlastního prospěchu

Zvláštní kategorii představují lži zaměřené na poškození jiné osoby nebo na dosažení vlastního prospěchu, které ostatní děti znevýhodní. Nelze je považovat za obranu v nouzi a bývají spojeny sdalšími negativními projevy a s osobnostními vlastnostmi, jako je egoismus, necitlivost, šikanování druhých lidí apod. Zdá se přitom, že násilí mezi dětmi u nás stále přibývá a negativní vliv na toto chování má bezesporu i nárůst násilí a agresivních témat v médiích.²⁷

1. 3. 2. 3 Školní nekázeň a neprospěch

Školní nekázeň popisujeme jako nevhodné plnění sociální role žáka – neplněním zadaných úkolů, neposloucháním autorit a nerespektováním norem dané společnosti, ve které dítě žije.

Cangelosi, 2000, dělí školní nekázeň na „nerušivé nespolupracující chování” a „rušivé chování”.

Nerušivým nespolupracujícím chováním rozumíme méně závažné kázeňské problémy, ke kterým patří denní snění, toulání mysli, odmítání daných studijních úkolů ve třídě, nenošení domácích úkolů a pomůcek pro výuku, chování a jednání pod vlivem návykových látek, podvody při testech, pozdní příchody a chození za školu.

²⁶ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

²⁷ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

Jako rušivé chování pak označuje chování dětí, které skáčí učiteli do řeči, jsou nezdvořilé, předvádí se, neuklízí po sobě, šikanují, jsou agresivní vůči učitelům a mají sklony k vandalismu.²⁸

Školní neprospěch můžeme označit jako neúspěšnost žáků při řešení zadaných školních úkolů. Tito žáci jsou na stupnici 1 až 5 hodnoceni nižšími známkami, mají horší školní výsledky než ostatní děti. Školní neprospěch se může objevit např. při snížených rozumových schopnostech dítěte a může vést až k opakování ročníku.²⁹

1. 3. 2. 4 Útěky z domova a toulání

Útěk můžeme definovat jako obranný mechanismus, který pro dítě představuje ochrannou reakci před ohrožující nebo stresující překážkou či situací (např. útěk z ústavního zařízení, z domova, atd.).

Mladší děti utíkají z domova hlavně před přísnými tresty nebo domácím násilím, kterému jsou doma vystaveny. U starších dětí existuje mnoho faktorů, proč se rozhodnou utéci z domova. Může jít symptom disharmonického vývoje osobnosti, který je spojen s dalším problémovým chováním (např., vloupání do chat, krádeže). Pokud se u dítěte nebo dospívajícího objeví jak poruchy chování, tak útěky z domova, je naděje mu pomoci menší: toto dítě pravděpodobně nemá zachovanou pozitivní vazbu ke své rodině, což může být jeden z faktorů pro vznik delikventního chování.³⁰

Jestliže dítě utíká z domova, může to také značit selhávající funkci rodiny – rodina zde pro dítě nepředstavuje zdroj bezpečí a jistoty. Dítě tak volí formu útěku proto, že se nemůže obrátit na své rodiče, a není schopno samo situaci řešit zralejším způsobem.

²⁸ James S. Cangelosi, *Strategie řízení třídy: jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*, Praha: Portál 2006, s. 296, ISBN 80-7367-118-2

²⁹ Průcha Jan, Walterová Eliška, Mareš Jiří, *Pedagogický slovník*, Praha: Portál 2009, 400 s., ISBN 978-80-7367-647-6

³⁰ Pavel Říčan, Dana Krejčířová a kol., *Dětská klinická psychologie*, Praha: Grada 2006, 604 s., ISBN 80-247-1049-8

Útěky dělíme na:

1. Reaktivní, impulzivní útěky
2. Chronické útěky
3. Toulání³¹

Reaktivní, impulzivní útěky

Reaktivní, impulzivní útěky můžeme definovat jako obranný mechanismus dítěte na zátěžovou situaci. Touto zátěžovou situací může být např. problémy doma nebo ve škole. Dítě může utíkat např. ze strachu před člověkem, s nímž nechce žít; před trestem, atd. Toto dítě se většinou chce domů vrátit, dává tím jenom svému okolí na vědomí, že něco není v pořádku, a ono se s tím neumí samo vypořádat. Po vyřešení tohoto problému už se útěky zpravidla neopakují.³²

Chronické útěky

Chronické útěky definujeme jako plánované a mohou být důsledkem dlouhodobých problémů, které dítě má. Mohou mít i určitý cíl, za kterým dítě utíká (např. osobu, partu). Toto dítě se vrátit nechce. Chronické útěky se častěji objevují u dětí z narušených a nefunkčních rodin bez zázemí. Dítě zde trpí citovou deprivací, často se objevuje syndrom CAN. Méně často se chronické útěky objevují u dětí s patologickým vývojem osobnosti.³³

Toulání

Toulání je opuštění domova na delší čas, a často navazuje na opakované útěky z domova. Toulající se dítě je většinou silně citově deprivované, a prostředí, ve kterém vyrůstá, je pro něj natolik dysfunkční, že mu na něm nezáleží a odmítá ho. Dítě nebo dospívající se může toulat sám nebo v partě.

Toulání je spojeno s dalšími patologickými jevy, např. krádeže, prostituce, alkoholismus a drogová závislost.

³¹ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

³² Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

³³ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

Při toulavém stylu života existuje riziko, že se pro dospívajícího stane takovým návykem, že se nebude schopen vrátit zpět do normálního života. Nebude si umět najít vlivem způsobu, jakým žije, zaměstnání, a postupně skončí jako bezdomovec. Podle L. N. Robina (1996 – in Widom a Newman, 1985) je tato pravděpodobnost 35-45%.³⁴

1. 3. 2. 5 Krádeže

Krádež lze definovat jako trestný čin, kdy si pachatel присvojí cizí věci, a způsobí tak jeho majiteli škodu nikoli nepatrnou. Krádež může být spáchána formou vloupání. Dále může být věc ukradena pod pohrůzkou násilí nebo násilím proti majiteli věci.³⁵

U dětí o krádežích můžeme mluvit, jakmile je dítě na takové rozumové úrovni, aby pochopilo pojem vlastnictví a odlišilo vztah k vlastním a cizím věcem.

Krádež někdy bývá spojena s násilím, např. loupežné přepadení. Proto způsob, jakým je krádež provedena, je pro posouzení závažnosti poruchy chování hodně důležitý. Mladší děti často kradou neplánovaně, proto jim není přikládán takový význam. Závažné jsou zejména plánované, předem připravené krádeže, jež mohou být znakem poruchy socializace, a které se objevují až ve starším školním věku. Krádeže jsou mnohdy spojeny s dalšími způsoby poruchového chování, např. šikanou. Nejvíce závažné jsou pak krádeže v partách, které se dějí často opakovaně. Dítě je podporováno ostatními členy party a krádež nepovažuje za závažný přestupek.³⁶

³⁴ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

³⁵ Zákon č. 140/1961 Sb., § 247 – Trestní zákon

³⁶ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

1. 3. 2. 6 Závislostní chování

Podle MKN-10 můžeme syndrom závislosti označit jako soubor behaviorálních, fyziologických a kognitivních stavů, jež se vyskytují po opakovaném užívání psychoaktivní látky. Zahrnují silnou potřebu užít drogu, a to i přes její škodlivé účinky. Psychoaktivní látka se pak stává pro jedince prioritou, a dává ji přednost před všemi ostatními aktivitami. Syndrom závislosti se může vyskytnout jednak pro určitou psychoaktivní látku, např. opioidy, tabák, alkohol, jednak pro více psychoaktivních látek dohromady (např. tabák+alkohol).³⁷

Závislostní jednání, zejména u dětí a dospívajících, je velmi častým, ale také velmi závažným problémem. Typické pro dospívající je testovat a překračovat hranice, riskovat a zkoušet nové zážitky, což je často přivede k drogám a alkoholu. Pod jejich vlivem se pak chovají agresivně, až násilně. Nebezpečí nespočívá jen v rizikovém chování, ale i v tom, že v dětském a dorostovém věku se závislost na alkoholu či drogách vyvíjí mnohem rychleji, než v pozdějším věku.³⁸

Pro to, aby mládež začala psychoaktivní látky užívat, existuje více motivací, např. vyřešit problémy (únik ze stresu a frustrace, uvolnění zábran); dosáhnout uspokojení či slasti, která není jinak dostupná, únik ze stereotypu nudy, pro získání inspirace, potřeba sociální konformity (např. ve skupině, kde užívání drog patří ke standardu chování).³⁹

K. Netík a kol., 1991, uvádí jako rizikové faktory pro vznik závislosti:

- *městské prostředí (větší pravděpodobnost nabídky drog)*
- *porucha funkce rodiny (dítě není citově akceptováno ani vhodně vychováváno; chybí disciplína)*
- *rodiče nadměrně užívají léky, alkohol nebo drogy, a tím vytvářejí sociální model způsobu řešení potíží*
- *nižší úroveň vzdělání, které předcházela neúspěšnost ve škole (často posilovaná dysfunkcemi rodiny)*

³⁷ Kolektiv autorů, *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů – MKN 10*, Ergon: 1999, s. 864, ISBN 978- 8090-4259-03

³⁸ Pavel Říčan, Dana Krejčířová a kol., *Dětská klinická psychologie*, Praha: Grada 2006, 604 s., ISBN 80-247-1049-8

³⁹ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

- *zvýšený vliv party (subkultury), která má své vlastní, odlišné hodnoty a normy*⁴⁰

Závislostní chování poškozuje děti jak z psychologického, tak z biologického sociálního hlediska. Tyto děti neplánují svou budoucnost, žijí přítomností. Nejdůležitější je droga. Jejich osobnost postupně upadá, a při dlouhodobém užívání psychoaktivních látek se mohou objevit i závažné duševní poruchy.⁴¹

Tabakismus

Tabakismus můžeme definovat jako kuřáctví, nebo jako závislost na nikotinu.⁴² Nikotin, návyková látka obsažená v cigaretách, působí změny nálad, redukuje stres a zvyšuje výkon jedince.⁴³

Je celosvětově nejrozšířenější drogou, která je společností více či méně tolerována. Po mnoha výzkumech bylo zjištěno, že kouření cigaret má velký vliv na vznik rakoviny plic, proto hodně zemí zavedlo protikuřácký zákon – nesmí se kouřit na veřejnosti, v některých zemích i v restauracích, na vlakových a autobusových zastávkách, na zastávkách MHD.

Patologické hráčství

Podle MKN-10 je patologické hráčství založeno na opakovaných epizodách hráčství, jež jsou podřízeny absolutně všemu – rodině, práci, apod.⁴⁴

Lidé trpící touto poruchou mohou riskovat své zaměstnání, mohou se velmi zadlužit, lhát nebo porušovat zákon, aby získali peníze nebo unikli placení dluhů.

Gambleři popisují svou závislost, jako intenzivní puzení ke hře, jež mohou jen nesnadno ovládnout. Uvádějí, že často myslí na gambling a činnosti, které jsou s ním spojené.

⁴⁰ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, s. 297, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

⁴¹ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

⁴² Tabakismus in Internetová encyklopedie youlexicon.com [online encyklopedie]. Dostupné na Internetu <<http://www.youlexicon.com/language/czech/default.aspx?page=7719>>

⁴³ Jiří Škoda, Slavomír Fischer, *Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně-patologických jevů*, s. 84, 1. vydání, Praha: Grada 2009, 224 s., ISBN 978-80-247-2781-3

⁴⁴ Kolektiv autorů, *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů – MKN 10*, s. --- Ergon: 1999, s. 864, ISBN 978- 8090-4259-03

Toto zaujetí se stává ještě intenzivnějším, když prožívají nějaké stresové období ve svém životě.⁴⁵

Patologické hráčství se začíná objevovat u starších dětí, dospívajících a posléze u dospělých osob.⁴⁶

⁴⁵ Pavel Říčan, Dana Krejčířová a kol., *Dětská klinická psychologie*, Praha: Grada 2006, 604 s., ISBN 80-247-1049-

⁴⁶ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

2 FAKTORY, KTERÉ SE VÁŽÍ K DELIKVENTNÍMU CHOVÁNÍ

Tato kapitola se zabývá biologickými, psychologickými a sociálními faktory, které se mohou podílet na vzniku delikventního chování.

2. 1 Biologické faktory

Kapitola nastiňuje biologické faktory, které mohou mít vliv na vznik predelikventního a delikventního chování u dětí.

2. 1. 1 Dědičnost

Dědičnost je jedním z mnoha faktorů, jež mají vliv na delikventní chování. Genetická dispozice se nemusí v průběhu vývoje projevovat stále stejným způsobem, resp. stejně intenzivně. Důležitým zjištěním je skutečnost, že některé geny mohou mít větší vliv v určité vývojové fázi. Například geny pro dopaminový receptor DD4, na nichž závisí potřeba stimulace, tendence k hyperaktivitě, impulzivnímu reagování, apod., se tímto způsobem projevují především v době mládí, ve starším věku takový vliv nemají.⁴⁷

Pokud má dítě odlišné dispozice, než ostatní děti, a proto se projevuje rozdílným způsobem, může jeho chování vyvolat negativní reakce okolí. To se může stát rizikovým faktorem a může být spouštěčem delikventního chování.⁴⁸

2. 1. 2 Nervová soustava

V podkapitole Nervová soustava se zabýváme především poškozením či poruchami nervové soustavy, a tím, zda narušení nervové soustavy může mít vliv na dítě, a na vznik delikventního chování vlivem těchto poškození či poruch.

⁴⁷ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

⁴⁸ Pavel Říčan, Dana Krejčířová a kol., *Dětská klinická psychologie*, Praha: Grada 2006, 604 s., ISBN 80-247-1049-8

Oslabení nebo porucha CNS

Oslabení nebo porucha CNS může vzniknout na bázi perinatálního či perinatálního poškození, při úrazech hlavy, nebo při syndromu ADHD. Tyto symptomy mohou být nepřímým faktorem, který zvyšuje dispozici k nežádoucímu způsobu reagování a může být důvodem pro vznik poruchy chování, která má vliv na vznik delikventního chování.⁴⁹

Změna osobnosti vlivem úrazu

Rizikovým faktorem pro vznik duševních chorob může být oslabení nebo porucha CNS, a to převážně na bázi perinatálního či perinatálního poškození. Může být jednou z příčin, které zvyšují dispozici k nežádoucímu způsobu reagování. Zvýšené riziko těchto projevů pak vzniká u dětí se syndromem hyperaktivity, po úrazech hlavy, u některých epilepsií apod.⁵⁰

Podle Diamanta a Vašiny⁵¹ důsledkem těchto úrazů může být ztráta emocionální kontroly, nerespektování sociálních norem, agresivní a afektivní výbuchy, sklon k podrážděnosti, bezohlednosti a egoismu. Hlavní příčinou je zde poškození čelních laloků mozku.

Na druhé straně mohlo být příčinou úrazu riskantní chování, které bylo projevem již premorbidně existujících osobnostních nápadností. Úraz může některé vlastnosti ještě posílit a rodina je může nesprávně interpretovat jako jeho následek (Šplíchal a Agnerová, 1998.)⁵²

Je zřejmé, že v období krátce po úraze má přechodné obtíže většina dětí, ty však obvykle vymizí do 1-3 měsíců, a jen asi u 30% dětí různé kognitivní a behaviorální poruchy přetrvávají, maximálně však do dvou let zcela vymizí.

U mladších dětí (v předškolním a mladším školním věku) většinou dochází k výraznější a rychlejší úpravě, než u dětí starších, protože se u nich více uplatňuje přirozená plasticita CNS. U mladších dětí po úraze zachycujeme hlavně zvýšenou dráždivost a změny chování, u starších dětí bývají častější i přetrvávající bolesti hlavy, rychlá unavitelnost, poruchy učení a paměti.

⁴⁹ Univerzita Ústí nad Labem: *Studijní opora výběrového kurzu: prevence sociálně-patologických jevů* [online]. Dostupné na Internetu <pf.ujep.cz/files/CCV/opory/DPS a DVPP/prevence_socpat..pdf>

⁵⁰ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

⁵¹ in Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

⁵² Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, s.95, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

Po úraze se může objevit porucha exekutivních funkcí, která se projevuje především v běžném adaptivním a sociálním chování dítěte: tyto děti mají problém si organizovat vlastní aktivity v čase, plánovat si potřebné činnosti a plán dodržet, bývají impulzivní a dráždivé, v chování desinhibované, někdy se zvýrazněnými agresivními projevy, se značnou sociální neobratností a poruchami pozornosti.⁵³

2. 1. 3 Syndrom hyperaktivity (ADHD)

*Syndrom ADHD definujeme jako syndrom deficitu pozornosti s hyperaktivitou nebo jako poruchu hyperaktivity a deficitu pozornosti, s jednotlivými subtypy. Tyto typy jsou: N-typ (nepozorný typ), H-I typ (hyperaktivně-impulsivní typ), K-typ (kombinovaný – dítě je jak nepozorné, tak hyperaktivní a impulsivní). ADHD je součástí skupiny poruch vznikajících v dětství a je označována jako Disruptivní porucha chování (spolu s poruchou Opozičního vzdoru a poruchou chování, resp. Poruchou záměru chování). ADHD je porucha vznikající v dětství na genetickém podkladu.*⁵⁴

Hyperaktivita a impulzivita jsou častým problémem dětského a adolescentního věku. Blum et. al., 1996 a Hoschl, 1997 je označují jako syndrom narušené závislosti na odměně. Rahn a Mankopf, 2000 a Fišar 2001, hyperaktivitu a impulzivitu popisují jako projev aditivního chování, např. předpoklady k užívání drog, agresivitě, asociálnímu a impulzivnímu chování.

Dítě, trpící syndromem hyperaktivity, je nepříznivě ovlivněno i ve školním prostředí. Pracuje povrchně, s chybami, neumí se soustředit, a často ani zadaný úkol nedokončí. Učitelé jejich neschopnost se adaptovat mohou zaměňovat s nezájmem a řadit je k problémovým žákům.⁵⁵

Dítě s ADHD má problém dodržovat sociální normy a plnit společenskou roli žáka tak, jak je od společnosti očekáváno. Spočívá to v tom, že tyto děti mají poruchu autoregulace a neumějí odložit bezprostřední uspokojení z právě prožívané potřeby. Protože je toto chování

⁵³ Pavel Říčan, Dana Krejčířová a kol., *Dětská klinická psychologie*, Praha: Grada 2006, 604 s., ISBN 80-247-1049-8

⁵⁴ Syndrom hyperaktivity in Ministerstvo školství a tělovýchovy: *Dokumenty ke stažení* [online]. Dostupné na Internetu: <<http://www.msmt.cz/file/12154>>

⁵⁵ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

u dětí nežádoucí a může vést ke školní neúspěšnosti; to může u dítěte ovlivnit vztah ke škole a školní práci, a tím u něj spustit obranné mechanismy. To může mít vliv na rozvoj osobnosti dítěte.

Podle O. Matouška, 1996⁵⁶, kolem poloviny dětí trpících syndromem hyperaktivity a impulzivity se pak může objevit pozdější delikventní chování. Ze závěrů dalších badatelů vyplývá, že 25% takto postižených dětí se dostalo do výchovného ústavu či do vězení. Proto je důležité věnovat syndromu ADHD zvýšenou pozornost.⁵⁷

2. 2 Psychologické faktory

Podkapitola Vývoj dítěte se zabývá jednotlivými vývojovými stádii, kterými dítě prochází, a které mohou ovlivnit vývoj k delikventnímu chování. Následující podkapitola se pak věnuje temperamentu dítěte.

2. 2. 1 Vývoj

Ve vývoji člověka lze podle Eriksona nalézt významná období, která hrají roli při vytváření osobní identity člověka a jeho vztahu k sobě samému i k jeho sociálnímu prostředí.⁵⁸ Na tomto místě, vzhledem k zaměření práce, uvedeme pouze ta období, která se vztahují k dětem a dospívajícím.

První vývojové stadium – Důvěra

Celoživotním základem citových vztahů je podle Eriksona důvěra, na jejímž základě si jedinec buduje vztahy s rodinou, a těmi, na něž je odkázán (učitel, lékař, kněz, přátelé či celoživotní partner). Z psychologického hlediska sem náleží i důvěra v Boha. Z ní může jedinec čerpat sílu k překonání životních nezdaru a zklamání, a pochybností o vlastní hodnotě. Pokud není u dítěte základní důvěra vybudována, může být dítě ohroženo závažnými

⁵⁶ Oldřich Matoušek in Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

⁵⁷ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

⁵⁸ Victor J. Drapela, *Přehled teorií osobnosti*, Praha: Portál 1997, s. 175, ISBN 978-80-7367-505-9

duševními poruchami, zejména paranoiou (Kleinová, Balint) a těžkými narcistickými poruchami (Kohut). Při velmi silné deprivaci je ohrožen i tělesný vývoj dítěte.

Druhé vývojové stadium – Autonomie

Toto období se týká především batolecího věku. Dítě se učí ovládat psychické procesy i své vlastní tělo a prosazovat si svou vůli v sociálních vztazích. Charakteristický je pro toto období batolecí vzdor (negativismus), projevující se odporováním autoritám. Tím si osvojuje princip spravedlivého řádu, a tím nachází oporu pro své aktivity i sebevládu. Všechny tyto funkce slouží k sociální regulaci, a mají pozitivní přínos pro batolecí období. To může být podlomeno pochybnostmi a zahanbením, které může dítě prožívat, a neplnit tak základní úkol tohoto období. Osobnost takto narušená je ohrožená ve volní sféře, např. nutkavými poruchami. Zajímavostí tohoto období je zatím neobjasněný výskyt rituálů u batolat.⁵⁹

Třetí vývojové stadium – Iniciativa

Třetí vývojové stadium odpovídá předškolnímu věku. Dítě v tomto období objevuje svět a objevuje nový, vyšší způsob autoregulace – rozvíjí se u něj svědomí, a vnímání toho, co je špatné a co dobré. Výchova může ovlivnit svědomí dítě. Pokud je výchova nevhodná, může to u dítěte na dlouhou dobu, dokonce až do dospělosti, vést k neurotickému konfliktu, jestliže dítě projeví nějaké odvážnější přání.

Čtvrté vývojové stadium – Snaživá píle

Snaživou pílí označuje Erikson čtvrté vývojové stadium, které je charakteristické pro školní věk (do pátého ročníku školy). Dítě si osvojuje vztah k práci a perspektivu celoživotního uplatnění v životě. To může být pro dítě jedním ze způsobů, jak se vyrovnat s osobními problémy. Dítě objevuje pocit méněcennosti, kterým se učí reagovat na neúspěchy, jež ho mají stimulovat k vyšším výkonům. Pocit neúspěšnosti by však u dítěte neměl převážet, protože potom se dítě dostává do role outsidera a ztrácí tak důležitou složku životní perspektivy. K takovému vývojovému selhání může vést např. subnormální inteligence, syndrom LMD, specifické poruchy učení, syndrom ADHD, nejistota citového zázemí domova ústící ve školní fobii, apod.

⁵⁹ Pavel Říčan, Dana Krejčířová a kol., *Dětská klinická psychologie*, Praha: Grada 2006, 604 s., ISBN 80-247-1049-8

Páté vývojové stadium – Identity

Toto vývojové stadium trvá až do dvacátého roku života. Někteří autoři toto stadium dělí na stadium sociální identity a pozdější stadium osobní identity. Sociální identitou tuto autoři označují stav, kdy se dítě ztotožňuje se skupinou vrstevníků a hledá své místo mezi nimi. Na to se dítě připravuje již od mateřské školy, ale až v tomto stadiu nabývá vrstevnická skupina zvláštního významu, a to z toho důvodu, že se dítě citově odvrací od rodiny, ve které vyrostlo (v lepším případě jen na nějaký čas). Pokud dítě ztratí místo ve vrstevnické skupině, hrozí nebezpečí, že se vrátí zpět do své dětské závislosti na rodině.

Stadium osobní identity vede k osvojení zralejšího pohledu na vlastní osobu a prostředí, v němž se jedinec pohybuje. Vytváří se zde také mravní orientace, která užívá abstraktní usuzování (hypotetické problémy). Pro toto stadium jsou typické otázky: kdo jsem, kam patřím, čemu věřím a co hodlám ve svém životě dokázat. Dospívající si budují sice dosud nezralé, ale v podstatě už dospělé sebepojetí své osoby. Dítě, jež se ocitne v tomto stadiu, může zažívat krizi mezi tím, jestli je ještě dítětem nebo už dospělým. Existují adolescenti, kteří touto krizí neprocházejí, ale převzou hodnoty a přijmou role, které se od nich očekávají tím, že napodobí životní styl svých rodičů a autorit ve svém okolí.⁶⁰

„Adolescentní krizi“ buď neprožijí vůbec, nebo až se zpožděním několika let, kdy má tato krize neadaptivní podobu. Další skupina adolescentů ztratí svou dětskou identitu, neumí si však vytvořit identitu novou, a to u nich může vést ke krizi. Zde hovoříme o agragované adolescentní krizi, nebo také o bouřlivém negativismu bez pozitivního programu (vyhrocení jevů, které jsou typické pro adolescentní subkulturu).

U jedináčků a nejmladších dětí v rodině, kteří někdy mohou být rizikovou skupinou problémových adolescentů, je potřeba myslet také na rodinnou problematiku – vztah mezi rodiči a dítětem, který se vyvíjí od dětské závislosti k rovnocennějšímu, citově zdrženlivějšímu vztahu, který ale nemusí být slabší a méně významný jak pro dítě, tak pro rodiče. Pokud se zde objeví krize, může vyvrcholit neurotickou nebo jinou patologií u dítěte.

Erikson se ve svém vývojovém výkladu zmiňuje také o moratoriu. Moratorium označuje jako období, kdy dítě nezvládá svůj přechod k dospělosti, proto tento přechod k dospělosti odkládá, a sbírá síly k postupu vpřed. Žije proto nějakou dobu způsobem, který

⁶⁰ Pavel Říčan, Dana Krejčířová a kol., *Dětská klinická psychologie*, Praha: Grada 2006, 604 s., ISBN 80-247-1049-8

mu tento odklad umožňuje, např. intenzivní věnování se nějaké činnosti. Může se stát oddaným přívržencem sociálně únosné (ale i sociálně neúnosné) party nebo sekty, či se začít chovat promiskuitně, apod. Proto je v tomto období dobré rozlišit, zda se jedná o adolescentní moratorium, po kterém bude vývoj jedince normálně pokračovat, či o vyhraňování jedince směrem k psychopatii.⁶¹

2. 2. 2 Temperament

Pojmem temperament označujeme soubor vlastností vztahujících se k citovému (emocionálnímu, afektivnímu) reagování, které je charakteristické pro daného jedince.

Temperamentem se zabývali tři američtí vědci – S. Chess, A. G. Birch a A. Thomas. Ti vytvořili tři základní temperamentové typy:

- a) Typ snadno vychovatelného dítěte
- b) Typ obtížně vychovatelného dítěte
- c) Typ pomalého dítěte

ad b) Typ obtížně vychovatelného dítěte

*Toto dítě se vyznačuje spíše záporným citovým laděním, nepravidelným rytmem fyziologických funkcí, vysokou intenzitou reakcí na zevní podněty, pomalým přizpůsobováním změnám, tendencí vyhýbat se novým podnětům.*⁶²

U druhého a třetího typu musíme počítat se zvýšenými požadavky na vhodné výchovné postupy. Když nejsou tyto děti správně vychovávány, může z dítěte vyrůst těžko zvladatelná, konfliktní osobnost. Konflikt mezi temperamentem dítěte a stylem výchovy může vést k narušení psychiky, poruchám chování a selhávání ve škole.⁶³

⁶¹ Pavel Říčan, Dana Krejčířová a kol., *Dětská klinická psychologie*, Praha: Grada 2006, 604 s., ISBN 80-247-1049-8

⁶² Zdeněk Helus, *Psychologie*, s. 35, Fortuna: Praha 2003, 120 s., 80-7168-876-2

⁶³ Zdeněk Helus, *Psychologie*, Fortuna: Praha 2003, 120 s., 80-7168-876-2

2. 3 Sociální faktory

Společnost je důležitá jak pro rozvoj, tak pro existenci každé lidské bytosti. Určuje společenské normy, vzory, hodnoty a ideály chování, a uspokojuje lidskou potřebu společenství. Je pro člověka zdrojem jistoty a zpětné vazby, které mu poskytují informaci o jeho sociální hodnotě a společenském statusu.

Určité společenské vlivy však mohou dítě ovlivňovat i negativně.⁵⁰ Příkladem může být jiný hodnotový systém rodiny, následky citové deprivace v dětství, nápodoba poruchového chování, které dítě může přejímat buď z rodiny, nebo z nevhodného společenského prostředí, ve kterém se pohybuje. Proto je špatné společenské nebo rodinné prostředí jedním z rizikových faktorů, jež ovlivňují nežádoucí způsoby chování u dítěte, a mohou u něj způsobovat nežádoucí vývoj osobnosti, který může vést až k delikventnímu chování.⁶⁴

2. 3. 1 Rodina

Nejdůležitějším činitelem utváření osobnosti dítěte má rodina, která do značné míry určuje, v jakou osobnost dítě vyrostě.⁶⁵

Rodina má ve společnosti funkci psychologickou, sociální, ekonomickou a biologickou. Je považována za nejdůležitější sociální skupinu, ve které lidské bytosti žijí. Každý člen plní v rodině svou roli, jež je součástí jeho identity, které mu poskytují zázemí, zkušenosti s prvními vztahy mezi členy rodiny, které mu napomáhají vytvářet i vztahy s okolím, a tím uspokojují jeho potřeby.⁶⁶

⁶⁴ Jana Hamanová, *Syndrom rizikového chování v dospívání: 1. část, souborný referát*, No. 6. P. 380-387, subkatedra IPVZ: Praha 2000

⁶⁵ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

⁶⁶ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

Jestliže rodina selhává v některých ze svých funkcí, může se stát, že dítě bude vystaveno negativní zkušenosti, z které může vyplynout špatná socializace dítěte do společnosti, a tím může dojít ke vzniku příčin poruch chování.⁶⁷

2. 3. 1. 1 Typy výchovy, které mohou vést k delikventnímu chování

a) Výchova bez lásky

Jestliže jsou rodiče ke svým dětem lhostejní a nezajímají se o ně, může dojít k tomu, že se tyto děti snaží získat náklonnost svých rodičů agresivitou a tím, že málo dodržují sociální pravidla. Chtějí tím na sebe rodiče upozornit, a získat aspoň nějakou, i když negativní reakci. Jakmile dětem chybí láska, a objeví se u nich citová deprivace, může se velmi často stát, že z nich vyrostou delikventní jedinci. Proto je velmi důležité hlavně v raném věku poskytovat dětem dostatek lásky a důvěry.⁶⁸

b) Autoritářská výchova

Pokud jsou děti vychovávány příliš autoritářsky, může to vést k emocionální labilitě, neschopnosti dělat kompromisy a k vnitřní netoleranci.⁶⁹

c) Výchova orientovaná na chybu

Tato výchova spočívá v nerespektování dětské přirozenosti a přílišném dramatizování chyb dítěte. Jestliže je dítě neustále trestáno za svou nešikovnost, přestane důvěřovat svým schopnostem a získá další rysy, které jsou následkem takové výchovy.⁷⁰

2. 3. 1. 2 Rizika rodinného prostředí

Výchova v rodině nemusí být pro dítě jen pozitivní, ale může na něj působit i rizikově. To se může stát, pokud jsou rodiče anomální osobnosti, kteří neumějí správně vychovávat své děti. Tito rodiče mohou být asociálními jedinci, dále osoby trpící poruchou osobnosti, osoby

⁶⁷ Univerzita Ústí nad Labem: *Studijní opora výběrového kurzu: prevence sociálně-patologických jevů* [online]. Dostupné na Internetu <pf.ujep.cz/files/CCV/opory/DPS a DVPP/prevence_socpat..pdf>

⁶⁸ Milan Nakonečný, *Encyklopedie obecné psychologie*, Praha: Academia 2003, 437 s., ISBN 80-200-0625-7

⁶⁹ Milan Nakonečný, *Encyklopedie obecné psychologie*, Praha: Academia 2003, 437 s., ISBN 80-200-0625-7

⁷⁰ Milan Nakonečný, *Encyklopedie obecné psychologie*, Praha: Academia 2003, 437 s., ISBN 80-200-0625-7

závislé (např. Alkoholismus) nebo emočně chladné osobnosti, jež o své děti nejeví zájem. Děti z těchto rodin mohou být také deprivované, zanedbané nebo týrané. Pokud je dítě disponováno k disharmonickému vývoji osobnosti, která může být geneticky daná, budou negativní následky nevhodné výchovy ještě větší. Problémové, až poruchové chování může u dítěte vyvolat i rozvod, či výchova v neúplné rodině, což mohou být další faktory způsobující delikventní chování u dětí.

Matoušek, 1996⁷¹, uvádí, že problémové a poruchové chování se začíná vyskytovat i v rodinách, které jsou zdánlivě funkční. To se může vyvinout vlivem tzv. subdeprivační zkušenosti u dítěte, jež sice žije v úplné rodině, ale ta funguje spíše formálně, což je jedním ze znaků rodinné dysfunkce. Tato rodina neposkytuje dítěti důležité podněty pro jeho vývoj. Rodina dítěti nedává jistotu, že je pro ni potřebné, neučí ho základním žádoucím normám a hodnotám, a to může vyvolat konflikt dítěte a společnosti, protože se dítě neorientuje v pravidlech, které pro společnost platí a jsou pro ni žádoucí.

Další příčiny poruchového chování u dětí ze zdánlivě funkční rodiny mohou být také nuda, žádný životní cíl a smysl. Pokud dítě v rodině nevidí žádný pozitivní vzor, neví, jak má správně trávit svůj volný čas, a správně se chovat, je pak jasné, že se nemůže nic pozitivního naučit.⁷²

2. 3. 1. 3 Socioekonomický status rodiny

Jedním z faktorů, které mohou mít vliv na delikventní chování u dětí, je chudoba. Ta může být rizikovým faktorem, ale nemusí vždy nutně představovat velké riziko. Co se týče sociálních tříd, může být stejně riziková skupina dětí na problémové chování jak u vyšší, taku nižší sociální třídy. U vyšší sociální třídy, kde se děti dopouštějí problémového chování, např. užívání drog, protože drogy jsou pro ně finančně dostupné; může mít vliv i to, že rodiče nemají na děti tolik času, a oni tím na sebe chtějí upozornit. Nejméně riziková z těchto skupin většinou bývá střední sociální třída.⁷³

⁷¹ Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

⁷² Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

⁷³ Jana Hamanová, *Syndrom rizikového chování v dospívání: 1. část, souborný referát*, No. 6. P. 380-387, subkatedra IPVZ: Praha 2000

2. 3. 2 Deprivace

Hartl, Hartlová, 2000, definují deprivaci (z angl. deprivation) jako strádání či nedostatečné uspokojení základních životních potřeb.

Podle těchto autorů lze deprivaci dělit na: a) biologickou (nedostatek tepla, potravy, apod.), b) motorickou (nemožnost přirozeného pohybu), c) sociální (nedostatek nebo ztráta kontaktů s okolím) a d) citovou (neuspokojení pocitu jistoty, bezpečí a lásky).⁷⁴

Pokud nejsou dlouhodobě uspokojovány významné psychické či biologické potřeby, může se dítě dostat do stavu deprivace. Tento stav může ovlivnit jeho psychický vývoj, proto velmi záleží na době, kdy k deprivaci došlo. Velmi citlivé jsou k deprivaci zejména děti v raném věku, u kterých je typická právě citová deprivace daleko více, než u starších jedinců.⁷⁵

2. 3. 2. 1 Citová deprivace

Citová deprivace je obvykle vyvolána chybějící, nebo nedostatečnou mateřskou láskou mezi rodiči a dítětem, a může vést k trvalému psychickému poškození dítěte. U dítěte se pak může objevit hostilní chování, agresivita, zaostávání intelektu, citová labilita a selhávání ve vztazích se společnostmi.

Pokud se dítě cítí citově deprivováno, může použít jako útok nápadné, až problémové chování a vyzývavou, či jinak nápadnou úpravu zevnějšku. Toto chování má sloužit k upoutání pozornosti a tendenci vyvolat aspoň negativní emoce, když už nemůže vyvolat emoce pozitivní.

Těžká citová deprivace může u dětí vést k disharmonickému vývoji osobnosti směrem k asociální poruše u dospělých. Tyto děti jsou velmi impulzivní, se sklony k agresi, chybí jim vnitřní zábrany a sebekontrola. Jde jim především o uspokojení svých potřeb, neumějí navazovat vřelé vztahy k druhým lidem, neznají pocit viny. Asociální činy většinou plánují. Pro druhé děti se mohou stát hrdiny - často bývají vůdci dospívajících part.

⁷⁴ Pavel Hartl, Helena Hartlová, *Psychologický slovník*, vydání 1, Praha: Portál 2000, 776 s., ISBN 80-7178-303-X

⁷⁵ Pavel Říčan, Dana Krejčířová a kol., *Dětská klinická psychologie*, Praha: Grada 2006, 604 s., ISBN 80-247-1049-8

Tyto děti jsou nedostatečně disciplinované k plnění úkolů, jsou hodně impulzivní a dělá jim problém navazovat vztahy s okolím. Citová deprivace se může také objevit u dětí s ADHD a poruchami učení, pokud se děti vlivem těchto poruch cítí společností vylučovány a odmítány.⁷⁶

2. 3. 3 Škola

Škola je organizací, jež by měla vychovávat, ve spolupráci s rodinou, děti k občanské angažovanosti a kvalifikovat je pro výkon budoucího povolání. Skloubit zájmy školy, rodiny a společnosti není ale vždy snadné. Škola by měla dbát individuálních potřeb dítěte i postojů rodičů, aby mezi nimi nedocházelo ke konfliktním situacím.

Příchod do školy je pro dítě začátkem nové etapy jeho života. Dítě ztrácí výlučné postavení, které do té doby zastávalo v rodině, a škola po něm žádá ukázněnost a přizpůsobení se novému školnímu řádu. Nejvýznamnější osobou pro dítě se stává učitel, postupně se stávají pro dítě důležitější vrstevníci, tedy spolužáci. Pocit vlastní hodnoty dítěte může hodně ovlivnit to, jak jej učitel v prvních letech školní docházky hodnotí. Postupem času se dítě začíná opírat také o to, jak ho přijímají spolužáci, což u dítěte pocit vlastní hodnoty může posunout kladným nebo záporným směrem.

Ve vrstevnické skupině, zde ve školní třídě, děti vytváří své vlastní subkultury. Ty se vyznačují různými znaky, např. speciálním jazykem, rituály a zvyklostmi, na něž bývají učitelé více či méně napojeni. Nejpřirozenějším dělením subkultur je dělení na chlapce a dívky. Podskupina subkultury může být také skupina žáků, kteří nejsou celkem třídy přijímáni. Větším rizikem sociálního selhání jsou ohroženy děti, jež špatně prosperují, jsou agresivní, nebo děti, které mají svou vlastní subkulturu, jež nezasahuje do kompetencí učitele a jeho třídy. Někdy tato subkultura může být pro dítě prvním “příčichnutím” k sociálně patologickým jevům (např. hrací automaty, alkohol, drogy, gangy, apod.). Proto se některé z takto odmítaných dětí mohou vydat na delikventní dráhu, protože delikvence je pro ně v podstatě způsobem, jak dosáhnout úspěchu a uspokojení, jež nejsou schopny dosáhnout ve škole, a jsou reakcí na školní selhávání (Večerka a kol., 1997). Z těchto “part” někdy

⁷⁶ Pavel Říčan, Dana Krejčířová a kol., *Dětská klinická psychologie*, Praha: Grada 2006, 604 s., ISBN 80-247-1049-8

mohou vznikat asociální party, a to dokonce i na prvním stupni základní školy. Tento nežádoucí jev může podpořit chování učitele, který je např. neangažovaný nebo odmítá některé děti, a posiluje to svým hodnocením, poznámkami, známkami, či při kontaktu s rodiči těchto dětí. Toto učitelovo chování může u žáků mít vliv i na vznik šikany ve třídě.

Jistým preventivním opatřením školy proti sociálně-patologickým jevům a proti delikventnímu chování u dětí může být způsob, jakým škola reaguje na chování dětí, jež se takto projevují. Proto by způsob vyšetřování a udělované sankce za toto chování měl být pro děti jasným důkazem, že škola trvá na dodržování pravidel, dodržuje je a používá pro všechny děti stejné způsoby trestání.⁷⁷

2. 3. 4 Vrstevnické skupiny

Jestliže není dítě přijímáno rodinou či školní skupinou, může se stát, že se dostane do problémové či delikventní party a začne nekriticky přijímat její názory, přestože jsou tyto postoje pro společnost nepřijatelné, a mohou být dokonce protispolečenské. Těmto vlivům mohou podlehnout také děti, jež nemají žádnou zájmovou činnost, ani podporu rodiny.⁷⁸

Vrstevnické skupiny se objevují v průběhu školní docházky, kolem 8.-10. roku. V tomto věku se začínají objevovat počátky spolupráce, a větší potřeba se sdružovat.

Vrstevnické skupiny dětí a mládeže se liší, proto se tyto skupiny se postupně vymaňují z přímé kontroly dospělých. Často můžeme u těchto skupin pozorovat silnou konformitou, a která silně ovlivňuje jejich život (např. styl oblékání, vztah k tradicím, k hodnotové orientaci, apod.). Důležitými znaky skupiny jsou cíle, hodnoty a normy, jimiž se členové skupiny řídí. Tak můžeme tyto skupiny dělit na pozitivní, až po asociální, či přímo antisociální (např. gangy).⁷⁹

Skupina, která může mít nepříznivý vliv na dítě, je např. delikventní parta. Členové těchto part se často chovají vandalsky, kradou nebo poškozují auta a chovají se agresivně.

⁷⁷ Matoušek Oldřich, Andrea Kroftová, *Mládež a delikvence: situace, východiska, programy*, 1. vydání, Praha: Portál 1998, 336 s., ISBN 80-7178-226-2

⁷⁸ Marie Rozsypalová, Věra Čechová, *Psychologie a pedagogika I.*, 1. vydání, Praha: Informatorium 2003, 186, s., ISBN 80-7333-014-8

⁷⁹ Blahoslav Kraus, *Základy sociální pedagogiky*, 1. vydání, Praha: Portál 2008, 216 s., ISBN 978-80-7367-383-3

Vlivu takových part častěji podléhají děti, které nemají žádné zájmy a vyrůstají v rodinách se záporným vztahem k těmto dětem.⁸⁰

2. 3. 5 Vliv médií

Hromadná komunikace je taková, při které využíváme hromadných sdělovacích prostředků. O masové komunikaci hovoříme tehdy, když zasahuje do velké části společnosti, nebo dokonce do celého světa.

Sdělení v masmédiích má obsah představující širokou mozaiku informací různého zaměření a různé povahy.

Děti a mládež jsou jednou z kategorií příjemců médií, která zasluhuje velkou pozornost. Je to proto, že tato část populace je snadno ovlivnitelná. Záporné vlivy médií mohou na této kategorii příjemců zanechat jak po psychické, tak po psychické stránce výrazně negativní následky, než tomu je u dospělé populace. Je proto třeba působení médií na děti a mládež regulovat a lépe ho usměrňovat.

Jiráček, Kópplová, 2003, říkají, že důležité chránit hlavně děti, jež mají sklon negativní chování svých filmových a jiných hrdinů (např. zpěváci, tanečníci, apod.) napodobovat. Častou výpovědí mladých delikventů je právě to, že se pro svůj čin nechali inspirovat svým oblíbeným hrdinou z médií a televize. Reálný svět nefunguje podle toho filmového, a to je jedna z největších zrad médií vůči dětem. Proto není divu, že mladí delikventní jedinci argumentují tím, že pouze chtěli vyzkoušet to, co viděli v médiích.⁸¹

⁸⁰ Marie Rozsypalová, Věra Čechová, *Psychologie a pedagogika I.*, 1. vydání, Praha: Informatorium 2003, 186, s., ISBN 80-7333-014-8

⁸¹ Blahoslav Kraus, *Základy sociální pedagogiky*, 1. vydání, Praha: Portál 2008, 216 s., ISBN 978-80-7367-383-3

3 INTERVENCE A PREVENCE DELIKVENTNÍHO CHOVÁNÍ

Třetí kapitola popisuje prevenci a intervenci, které se vztahují k delikventnímu chování dětí a mládeže.

3. 1 Intervence

Chování lidí, jež jsou společensky nebezpeční či pro společnost nepřizpůsobivý, se jednotlivé státy snaží neutralizovat. U dětí a mládeže se snaží stát děti ochránit před negativním působením rodičů či jiných osob na děti. Rodině pomáhá stát tím, že jim buď nabídne podporu, nebo alternativu, která by se rodině co nejvíce podobala, pokud by dítě z té své rodiny muselo (pro špatné výchovné prostředí a vlivy na dítě působící) odejít.

O děti a mládež u nás pečují sociální pracovníci městských a okresních úřadů a sociální kurátoři pro děti a mládež. Sociální kurátoři pro děti a mládež mají na starosti děti mladší 15 let, jež se dopustily trestného činu, dále o mladistvé od 15-18 let, jež spáchali trestný čin přestupku či trestného činu, a bylo u nich zahájeno trestní stíhání a o děti a mládež, které trpí opakovanými poruchami chování.

Sociální kurátor dětí a mládež zastupuje v trestních řízeních, spolupracuje s orgány, které trestní orgány řídí a dodává jim zprávy o dítěti.

Sociální kurátor může pro dítě navrhnout výchovu, která by pro něj byla vhodnější, než ta rodinná, a to buď náhradní rodinnou výchovu, ústavní nebo ochrannou výchovu. Sociální kurátor dále také pečuje o děti a mladistvé, kteří byli propuštěni z ústavní výchovy a organizuje pro ohrožené děti a mládež preventivní programy.⁸²

⁸² Matoušek Oldřich, Andrea Kroftová, *Mládež a delikvence: situace, východiska, programy*, 1. vydání, Praha: Portál 1998, 336 s., ISBN 80-7178-226-2

Na tomto místě uvedeme tři příklady intervence, které jsou realizovány v České republice:

3.1. 1 Ústavní výchova

Ústavní výchova má v České republice dlouhou tradici. Struktura ústavních zařízení se v současnosti ustálila na následujících typech:

- *diagnostické ústavy pro děti*
- *diagnostické ústavy pro mládež*
- *dětské výchovné ústavy*
- *dětské výchovné ústavy se zvýšenou péčí*
- *výchovné ústavy pro mládež*
- *výchovné ústavy pro mládež se zvýšenou výchovnou péčí*⁸³

3. 1. 2 Terénní sociální práce

Korčišová, 1996, hovoří o terénní sociální práci, tzv. streetworku, jako o nové formě práce s rizikovou mládeží u nás. Streetwork je reakcí na nárůst delikvence ve velkoměstských čtvrtích, která se velmi těžko reguluje a odstraňuje. Zabývá se: trestnou činností již páchají delikventními dětmi a mládež, dětskými asociálními gangy, bezdomovci, uživateli drog, apod. Streetworkeré mají za úkol předcházet sociálně-patologickým jevům, které by mohli páchat jejich klienti, v jejich přirozeném prostředí. Práce streetworkera vypadá tak, že na ulici osloví svého potencionálního klienta, a pokud má klient zájem, nabídne mu streetworker informace, služby, přímou pomoc nebo jej odkáže na příslušnou organizaci ve městě, jež se zabývá problémem, který klienta trápí a snaží se ho společně řešit.

Nejčastější skupinou, se kterou streetworkeré pracují, jsou tedy děti a mládež, žijící ve velkých městech, jež jsou ohroženi, nebo už přímo páchají delikventní činnost. Proto jsou pracovištěm streetworkera právě ulice, náměstí, hospody, pasáže domů, herny, bary, kluby a diskotéky, kde streetworker vyhledává své potencionální klienty, a navazuje s nimi kontakt. Měl by umět u této subkultury dětí nebo mladých lidí vzbudit důvěru a postupně jim

⁸³ Matoušek Oldřich, Andrea Kroftová, *Mládež a delikvence: situace, východiska, programy*, 1. vydání, Praha: Portál 1998, 336 s., ISBN 80-7178-226-2

napomoci k tomu, aby se věnovali činnostem, jež jsou pro tuto věkovou skupinu zajímavé, ale neohrožují společnost svými nebezpečnými nebo negativními dopady.⁸⁴

3. 1. 3 Střediska výchovné péče pro děti a mládež

Zřizování středisek upravuje Zákon o předškolních a školních zařízeních č. 395/1991 Sb. Pokud se děti chovají společensky negativně, ale není u nich důvod je umístit do ústavní výchovy, nastupují zde na pomoc právě střediska výchovné péče pro děti a mládež, které poskytují všestrannou preventivní výchovnou péči.

Střediska výchovné péče mohou být samostatné nebo mohou být detašovanými pracovišti dalších zařízení, např. těch, které se věnují ústavní péči pro rizikovou mládež. Klienti do něj mohou docházet ambulantně. Internátní střediska výchovné péče však také existují. Cílovou skupinou jsou děti od 10 do 26 let ohrožené, nebo již užívající alkohol, drogy, hrací automaty, dále děti, jež jsou v krizových situacích ve škole nebo doma, a dětem, které se vrací z ústavní péče do společnosti. Spolupráce dětí, rodičů a střediska je vždy dobrovolná.⁸⁵

3. 2 Prevence

Prevence (z angl. Prevention) obecně znamená předcházení nežádoucím jevům, nehodám, úrazům, nemocem aj.⁸⁶

Podle Hartla, Hartlové, 2000, můžeme prevenci rozdělit na:

- Prevenci primární, která se vyznačuje předcházením ohrožujících situací v celé sledované situaci. Může být buď nespecifická (podporující žádoucí formy chování obecně) nebo specifická, která je zaměřena proti určitému riziku pomocí besed, plakátů, apod.

⁸⁴ Matoušek Oldřich, Andrea Kroftová, *Mládež a delikvence: situace, východiska, programy*, 1. vydání, Praha: Portál 1998, 336 s., ISBN 80-7178-226-2

⁸⁵ Matoušek Oldřich, Andrea Kroftová, *Mládež a delikvence: situace, východiska, programy*, 1. vydání, Praha: Portál 1998, 336 s., ISBN 80-7178-226-2

⁸⁶ Pavel Hartl, Helena Hartlová, *Psychologický slovník*, s. 107, vydání 1, Praha: Portál 2000, 776 s., ISBN 80-7178-303-X

- Prevence sekundární, zaměřující se na ohrožené skupiny, které jsou zvláště ohroženy sociálně-patologickým jevem, např. prevence AIDS mezi prostituujícími jedinci.
- Prevence terciární se zabývá skupinou jedinců, jichž se negativní, sociálně-patologický jev přímo dotýká, a snaží se o zmírnění následků problémového chování těchto jedinců, např. Metadonový program pro drogově závislé.⁸⁷

Nejdůležitější primární prevencí pro děti by měla být hlavně rodinná výchova, dále pak výchova ve škole. Právě tyto instituce by měli mít na děti co nejvíce pozitivní dopad, protože je nejvíce ovlivňují.

Primární a sekundární prevence delikvence dětí a mládeže se snaží předcházet všem typům sociálního selhání (např. toxikomanie, alkoholismus, těhotenství, AIDS, apod.). Primární a sekundární prevence by se měla zaměřit i na hodnotovou orientaci dětí, a organizovat pro ně takové programy, jež by je odklonily od rizikového způsobu života, vedoucích právě k sociálnímu selhání a delikventnímu chování, a zároveň programy, které budou pro děti a mládež atraktivní.⁸⁸

Cílovou skupinou mohou být:

- *hyperaktivní děti*
- *děti selhávající ve škole*
- *děti s poruchami chování*
- *děti zneužívané a týrané v rodinách*
- *děti z dysfunkčních rodin*
- *děti z čtvrtí, kde je vysoká úroveň kriminality*
- *děti z rodin žijících pod hranicí životního minima*
- *děti z rodin, v nichž chybí otec*
- *děti s predelikvetním chováním*
- *populace všech rodičů v komunitě*

⁸⁷ Pavel Hartl, Helena Hartlová, *Psychologický slovník*, s. 107, vydání 1, Praha: Portál 2000, 776 s., ISBN 80-7178-303-X

⁸⁸ Matoušek Oldřich, Andrea Kroftová, *Mládež a delikvence: situace, východiska, programy*, 1. vydání, Praha: Portál 1998, 336 s., ISBN 80-7178-226-2

- *populace všech občanů státu aj.*⁸⁹

Nejvhodnější preventivní strategie je taková, která se zaměřuje jak na dítě, tak na prostředí, ve kterém se dítě pohybuje a na osoby, se kterými je dítě v kontaktu.

Na efektivní primární a sekundární prevence spolupracují instituce, odborníci, případně i dobrovolníci, kteří jsou do dané problematiky zainteresovaní.⁹⁰

⁸⁹ Matoušek Oldřich, Andrea Kroftová, *Mládež a delikvence: situace, východiska, programy*, 1. vydání, Praha: Portál 1998, 336 s., ISBN 80-7178-226-2

⁹⁰ Matoušek Oldřich, Andrea Kroftová, *Mládež a delikvence: situace, východiska, programy*, 1. vydání, Praha: Portál 1998, 336 s., ISBN 80-7178-226-2

4 MEZINÁRODNÍ VÝZKUMY DELIKVENTNÍHO CHOVÁNÍ

Čtvrtá kapitola popisuje dva mezinárodní výzkumy, zaměřující se na delikventní chování, a to projekt SAHA a Mezinárodní self-reportovou studii.

4. 1 Projekt SAHA

Mezinárodní projekt SAHA je jedním z programů Centra pro dětská studia Univerzity Yale, USA. Jedná se o tematicky založený dotazníkový průzkum zabývající se rizikovými a protektivními faktory sociálního a zdravotního vývoje školní mládeže a také mezikulturními aspekty vývojové psychopatologie a duševního zdraví u dětí a mládeže. Tento program se zaměřuje na výcvik v oblasti duševního zdraví pro děti a mládež. Zjištěné vědecké informace z projektu PICAMH⁹¹ jsou pak použity při plánování politických a preventivních programů.

Projekt SAHA se zabývá také mezikulturními aspekty vývojové psychopatologie a duševního zdraví u dětí a mládeže.⁹²

Projekt SAHA se uskutečnil v Koreji, Surinamu, USA, Belgii, Rusku, Francii, Německu, Mexiku a Íránu. Psychologický ústav AV ČR v Brně projekt SAHA uskutečnil také v České republice, a to ve spolupráci s Dětskou psychiatrickou klinikou 2. Lékařské fakulty UK v Praze.

Projekt SAHA sleduje u cílové skupiny (adolescentní populace v městských oblastech) oblast: demografické údaje, vztah rodič-dítě, volný čas, školní prostředí a vztah ke škole, komunitu, postoje, internalizovanou a externalizovanou psychopatologii, užívání návykových látek. Dotazník vytvořený pro tento projekt se skládá z pěti částí – první část je zaměřená na delikvenci dětí a mládeže, druhá část se zabývá dětskými gangy, třetí část zkoumá

⁹¹ Anglický název programu se jmenuje *Program on Internacional Child & Adolescent Mental Healt* – dále jen PICAMH

⁹² Projekt SAHA in Psychologický ústav Akademie věd ČR: Marek Blatný, Michal Hrdlička, Petr Květon, Dalibor Vobořil, Martin Jelínek: *Výsledky české části mezinárodního projektu SAHA II.: deskriptivní analýza rizikového chování a rizikových a protektivních faktorů vývoje mladistvých z městských oblastí z hlediska věkových kohort* [online]. Dostupné na Internetu <http://www.psu.cas.cz/images/stories/dokumenty-zpravy/zpravy_10_2004_2.pdf>

konzumaci alkoholu u dětí staršího školního věku, čtvrtá část monitoruje zkušenost těchto dětí s drogami a pátá část sleduje vztah cílové skupiny k cigaretám.⁹³

4. 2 Mezinárodní self-reportová studie delikvence

Roku 1990 byla vypracována skupinou evropských kriminologů rozsáhlá studie kriminality mladistvých, která využívá self-reportovou metodu. Tato metoda zkoumá antisociální a delikventní chování formou přímého dotazování, a je považována za jednu z nejvhodnějších, protože používá obecné definice. Cílovou skupinou jsou děti a mládež. Tyto self-reportové studie mají za úkol zjistit, jaké je zapojení těchto dětí do antisociálního a delikventního chování a jednání.

Základním kamenem této studie je teorie sociální kontroly. Self-reportová studie má deset kapitol. Každá kapitola zprávy zkoumá jiný problém. Tyto problémy a postoje dětí a mladistvých k nim zkoumá dotazník, který je přílohou self-reportové studie. Desátá kapitola zprávy nabízí doporučení pro výzkum a metodiku. Cílem této studie je díky výsledkům dotazníků vytvořit efektivní prevenci na delikventního chování mládeže.

Metodologická self-reportová studie byla vytvořena profesorem Malcolmem W. Kleinem, který pracuje na univerzitě v Jižní Kalifornii a Střediskem pro dokumentaci a výzkum nizozemským ministerstvem spravedlnosti.

ISRD (International Self-report Delinquency Study – Mezinárodní self-reportová studie delikvence) začala působit od roku 1990 tím, že zakladatelé sepsali základní podobu self-reportového dotazníku. Tento dotazník se zabývá průzkumem, jak jsou na tom děti a mládež s drogami, alkoholem a jinými sociálně-patologickými jevy, u nichž nemůžeme oběť identifikovat, a zároveň poskytují informaci o frekvenci trestných činů spáchaných mladými delikventy (např. jak často jsi kradl, apod.). Self-reportová data přináší i informace o osobě

⁹³Projekt SAHA in Psychologický ústav Akademie věd ČR: Marek Blatný, Michal Hrdlička, Petr Květon, Dalibor Vobořil, Martin Jelínek: *Výsledky české části mezinárodního projektu SAHA II.: deskriptivní analýza rizikového chování a rizikových a protektivních faktorů vývoje mladistvých z městských oblastí z hlediska věkových kohort* [online]. Dostupné na Internetu <http://www.psu.cas.cz/images/stories/dokumenty-zpravy/zpravy_10_2004_2.pdf>

mladistvého pachatele, z čehož mohou kriminologové určit vzorce pro delikventní chování, které pak mohou dát do souvislosti s vlastnostmi a typy pachatelů delikventních činností.⁹⁴

Studie ISRD má dva cíle:

1. *Dosáhnout srovnatelnosti prevalence a frekvence různých typů delikventního chování v zúčastněných zemích*
2. *Přispět k vysvětlení delikventního jednání a zejména pak vysvětlit rozdíly takového chování mezi jednotlivými zeměmi*⁹⁵

Dotazníky self-reportových studií mají několik částí. Jednou z nich jsou např. demografické otázky, jako je věk, pohlaví, rodina, vzdělání, zaměstnání, socioekonomický status. Dále dotazník zahrnuje otázky vztahující se k delikventnímu a deviantnímu chování dané populace. Třetí typ otázek v self-reportových studiích se zabývá prostředím, ve kterém dítě nebo mladiství žije, a na proměny tohoto prostředí, které by mohly vysvětlit, proč pachatel tento trestný čin spáchal (např. rozvod v rodině, hádky v rodině, apod.).

Rodina a škola do velké míry ovlivňují způsob trávení volného času a výběr kamarádů, což jsou faktory, které mohou ovlivňovat vznik delikventního chování u dětí a mládeže, podle Hirschi, 1969, Ruttera a Gillera, 1983, Rilley a Shaw, 1986 a Jungra a Tase, 1988.

Self-reportová studie se zabývá i delikvencí dívek a delikventním chováním z hlediska věku. Je v ní také uvedeno, jak společnost nahlíží na delikventní chování.⁹⁶

⁹⁴ Mezinárodní self-reportové studie in Institut pro kriminologii a sociální prevenci: Rosemary Barbererete, Benjamin Bowling, Josine Junger-Tas, Cristina Rechea-Alberola, John van Kesteren, Andrew Zurawan: *Self-reportové studie delikvence mládeže v Anglii a Walesu, v Nizozemí a ve Španělsku* [online]. Dostupné na Internetu. <<http://www.ok.cz/iksp/docs/370.pdf>>

⁹⁵ Mezinárodní self-reportové studie in Institut pro kriminologii a sociální prevenci: Rosemary Barbererete, Benjamin Bowling, Josine Junger-Tas, Cristina Rechea-Alberola, John van Kesteren, Andrew Zurawan: *Self-reportové studie delikvence mládeže v Anglii a Walesu, v Nizozemí a ve Španělsku* [online]. Dostupné na Internetu. <<http://www.ok.cz/iksp/docs/370.pdf>>

⁹⁶ Mezinárodní self-reportové studie in Institut pro kriminologii a sociální prevenci: Rosemary Barbererete, Benjamin Bowling, Josine Junger-Tas, Cristina Rechea-Alberola, John van Kesteren, Andrew Zurawan: *Self-reportové studie delikvence mládeže v Anglii a Walesu, v Nizozemí a ve Španělsku* [online]. Dostupné na Internetu. <<http://www.ok.cz/iksp/docs/370.pdf>>

5 VÝZKUMNÁ ČÁST

5. 1 Vymezení výzkumného problému

Výzkumným problémem této bakalářské práce je zabývat se delikventním chováním dětí a mládeže do 15ti let. Konkrétně chceme zjistit, jaké sociálně-patologické jevy se u těchto dětí projevují nejčastěji, v jaké míře a práce zjišťuje, zda má na delikvenci vliv věk, pohlaví a místo bydliště, ve kterém se dítě pohybuje. Delikventní chování dětí a mládeže je mimořádně aktuálním, diskutovaným tématem, které budí zájem jak odborníků, tak široké veřejnosti.

V teoretické části jsou popisovány zahraniční výzkumy (projekt SAHA a mezinárodní Self-reportové studie), které analyzují příčiny vzniku delikventního chování i delikventní chování, které se u dětí a mládeže vyskytuje. Z autorů, kteří se zabývají výzkumy v oblasti delikventního chování v České republice, můžeme uvést např. M. Blatného, P. Květoně, D. Vobořila a M. Jelínka, kteří se spolupodíleli na české části mezinárodního projektu SAHA.

5. 2 Výzkumné úkoly

Výzkumným cílem této práce je provést přehled výsledků dotazníkového šetření k oblasti dětské delikvence a zjistit, zda má na vybrané projevy delikventního chování vliv věk, pohlaví a místo bydliště, ve kterém se dítě pohybuje.

Výzkumné úkoly:

1. *Zjištění a porovnání užívání cigaret u chlapců a u dívek*
2. *Zjištění a porovnání užívání cigaret u dětí z vesnice a u dětí z města*
3. *Zjištění a porovnání užívání cigaret u dětí ve věku: od 12 do 13 let a od 14 do 15 let*
4. *Zjištění a porovnání užívání tvrdého alkoholu u chlapců a u dívek*
5. *Zjištění a porovnání užívání tvrdého alkoholu u dětí z vesnice a u dětí z města*
6. *Zjištění a porovnání užívání tvrdého alkoholu u dětí ve věku: od 12 do 13 let a od 14 do 15 let*

5. 3 Design výzkumu

Výzkumná část této bakalářské práce používá kvantitativní výzkum. Pro sběr dat byla použita dotazníková metoda. Pro zpracování a vyhodnocování získaných dat využívá tato práce parametrických metod.

Výzkum byl uskutečněn v březnu roku 2011 na cílové skupině dětí ze základních škol. Výzkumným vzorkem jsou zde žáci základních škol z mikroregionu Krnovsko. Cílová skupina žáků byla vybrána na základě ochoty škol při sběru dat do výzkumu. Cílem práce je nastínit problematiku delikventního chování, které se vyskytuje u dětí ze základních škol.

5. 4 Plán realizace výzkumu

Výzkum byl uskutečněn v březnu roku 2011 na cílové skupině dětí ze základních škol. Výzkumným vzorkem jsou zde žáci základních škol z mikroregionu Krnovsko. Osloveni byli tři ředitelé základních škol, kteří souhlasili se zapojením svých žáků do tohoto výzkumu.

Dotazníky žáci vyplňovali v rámci rodinných a občanských výchov anonymně a dobrovolně. Zadávání dotazníků provedli učitelé škol.

5. 5 Metoda zpracování a analýzy dat

Při zpracování dat byl využit Microsoft Excel 2007, který autorka práce vlastní. Následné zpracování získaných dat bylo uskutečněno použitím statistické analýzy – Fischerův F-test a Studentův t-test.

Fisherův F-test je parametrická metoda, která slouží ke zjištění rozdílu mezi rozptyly sledovaných výběrů. Byl užit proto, aby bylo možné odpovědět na zadané výzkumné úkoly této bakalářské práce. Studentův t-test se také řadí k parametrickým metodám a zkoumá signifikantní rozdíl mezi dvěma nezávislými výběry.⁹⁷

⁹⁷ Reiterová Eva., *Statistické metody v psychologii*, s 45. , Olomouc: Univerzita Palackého 2003 , ISBN 80-244-0654-3

5. 6 Metoda získávání dat

Pro získávání dat do této bakalářské práce byla použita dotazníková metoda. Pro sběr použitých dat byla použita vybraná část dotazníku z projektu SAHA⁹⁸, který je výše popsán v teoretické části bakalářské práce. Použitý dotazník je přiložen v příloze.

5. 6. 1 Záhloví dotazníku

V hlavičce dotazníku, který byl využit pro sběr dat do výzkumu této bakalářské práce, jsou zahrnuty demografické údaje o žácích, a to jejich pohlaví, věk, místo bydliště a místo školy, kterou navštěvují.

5. 6. 2 Hlavní část dotazníku

Dotazník se skládá z 31 otázek, které jsou rozděleny do následujících okruhů:

- 20 otázek zaměřujících se na externalizovanou psychopatologii - konkrétně na problémové chování – méně závažnou a závažnou dětskou delikvenci
- 3 otázky zabývající se dětskými gangy
- 3 otázky, které u dětí sledují konzumaci alkoholu
- 4 otázky zabývající se o drogovou problematiku
- 1 otázka vztahující se ke konzumaci cigaret

Žáci měli za úkol označit odpověď, která je charakterizuje, značkou, např. křížkem, kolečkem apod. na intervalové škále, skládající se z možných odpovědí: 0x, 1-2x, 3x u části dotazníku, zabývající se dětskou delikvencí; ano, ne, nevím u části zabývající se dětskými gangy; 0x, 1-2x, 3x u části zkoumající v dotazníku konzumaci alkoholu, cigaret a drog s tím, že ve čtvrté části děti ještě mohou uvést jiné drogy než ty, které byly uvedené v nabídce.

⁹⁸ Projekt SAHA in Psychologický ústav Akademie věd ČR: Marek Blatný, Michal Hrdlička, Petr Květon, Dalibor Vobořil, Martin Jelínek: *Výsledky české části mezinárodního projektu SAHA II.: deskriptivní analýza rizikového chování a rizikových a protektivních faktorů vývoje mladistvých z městských oblastí z hlediska věkových kohort* [online]. Dostupné na Internetu <http://www.psu.cas.cz/images/stories/dokumenty-zpravy/zpravy_10_2004_2.pdf>

Pro přehled výsledků a výzkum k bakalářské práci byla z tohoto dotazníku vybrána data, která se autorce jevila jako nejrelevantnější a pro danou problematiku přínosná.

5. 7 Výzkumný soubor

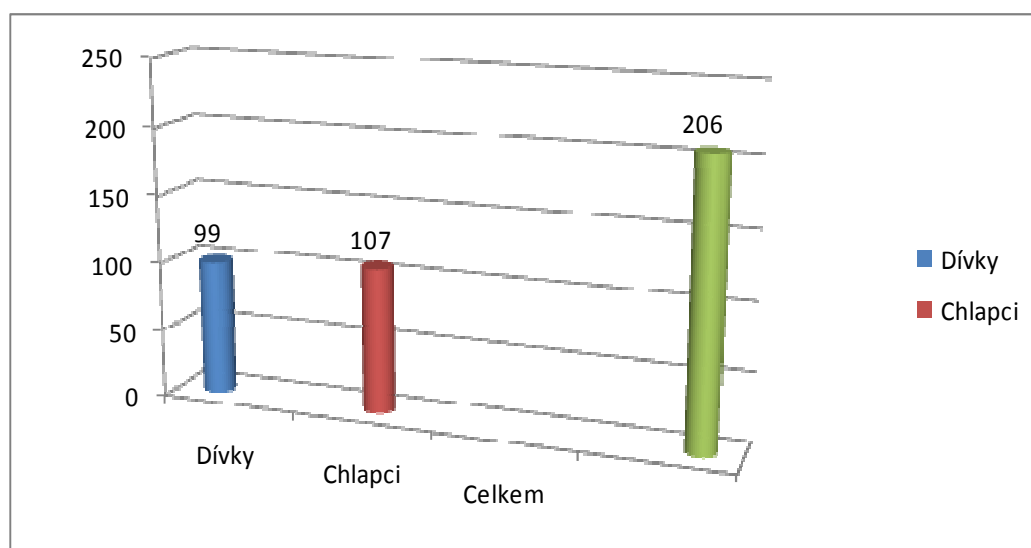
Výzkumný vzorek se skládá z žáků základních škol mikroregionu Krnovsko - žáků z 5. základní školy Krnov, Janáčkovo náměstí (8. - 9. třída); žáků Základní školy Město Albrechtice, Opavická 1 (6. - 7. třída) a žáků Základní škola Třemešná (6. - 9. třída).

5. 7. 1 Charakteristika celkového vzorku

Do škol bylo zadáno 250 dotazníků. 120 dotazníků bylo zadáno do 5. základní školy v Krnově, 88 dotazníků bylo zadáno do Základní školy v Městě Albrechticích a 42 dotazníků do Základní školy v Třemešné ve Slezsku.

Z celkového počtu 250 dotazníků bylo do výzkumu zařazeno 206 dotazníků. Dotazníky, které byly vyplněny nesprávně – 44 dotazníků – byly z výzkumu vyřazeny. Z celkového počtu respondentů pak na dotazníky odpovědělo 107 chlapců a 99 dívek.

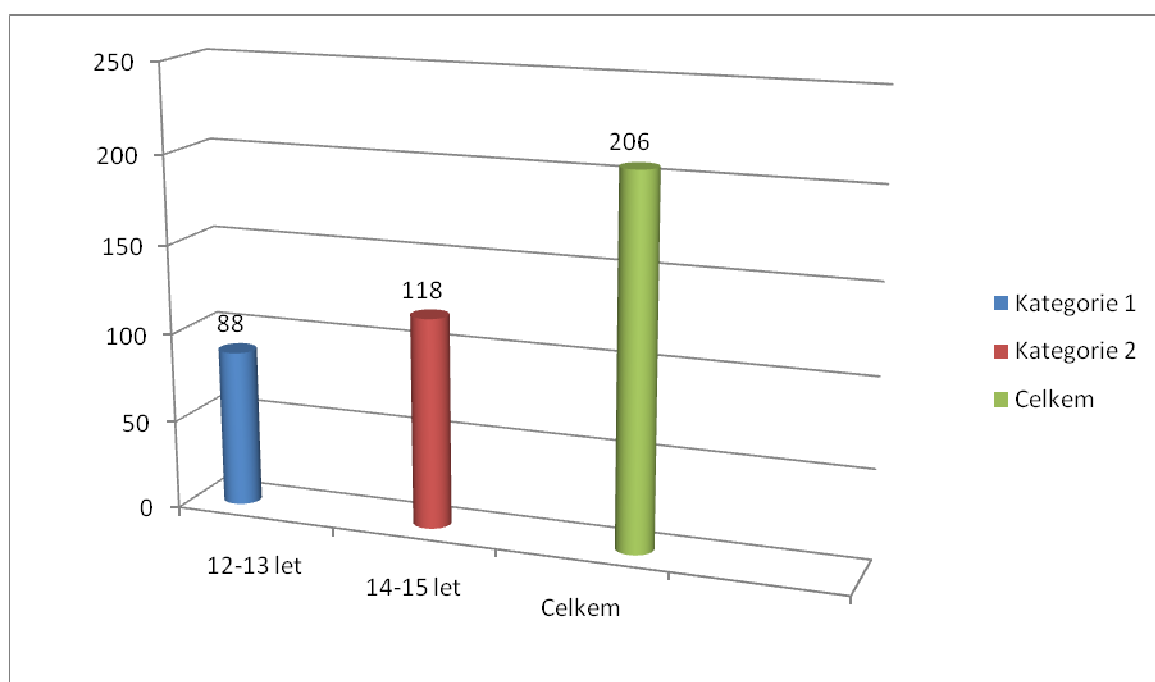
Graf č. 1 Počet dívek a chlapců



5. 7. 2 Složení zkoumaného vzorku z hlediska věku

Zkoumaný soubor byl tvořen žáky základních škol, tj. děti staršího školního věku od 12 do 15 let. Autorka práce žáky zařadila do dvou kategorií, a to na žáky od 12 do 13 let, a žáky od 14 do 15 let. V první kategorii 12-13 let bylo 88 žáků. Druhá kategorie zahrnovala žáky od 14 do 15 let, kterých bylo 118.

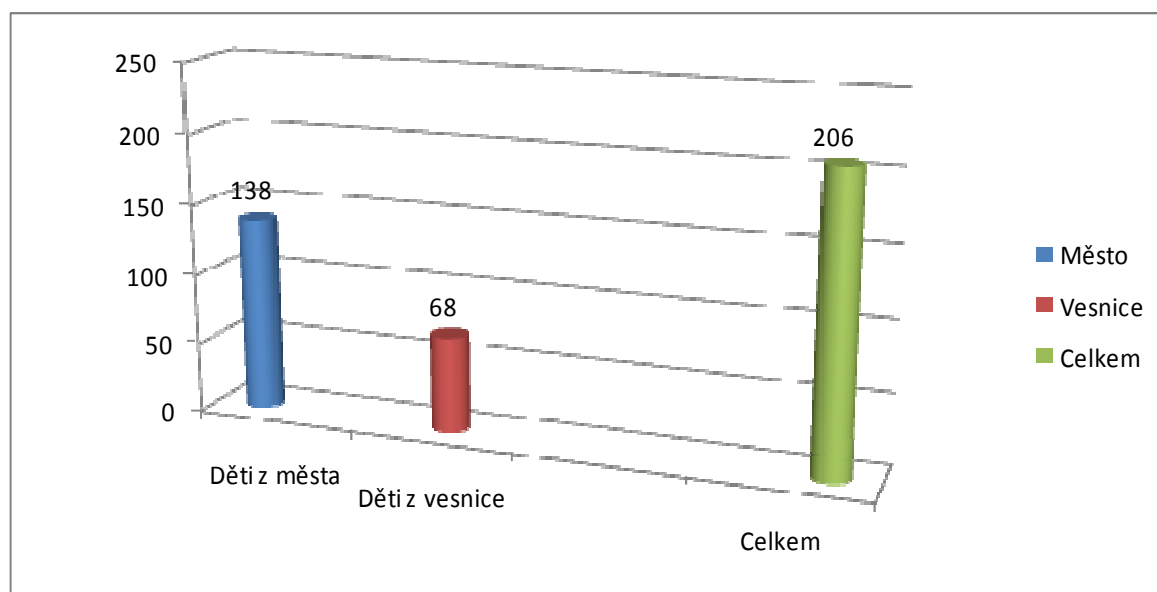
Graf č. 2 Věkové kategorie



5. 7. 3 Složení zkoumaného vzorku z hlediska bydliště

Třetí kategorie rozděluje výzkumný vzorek se týká dětí z města, jichž bylo 138, z toho 75 chlapců a 63 dívek a čtvrtá kategorie zahrnuje děti z vesnice, kterých bylo 68, z toho 32 chlapců a 36 dívek.

Graf č. 3 Počet dětí z města a počet dětí z vesnice



5. 8 Přehled výsledků a jejich interpretace

V této kapitole jsou uvedeny výsledky výzkumných cílů.

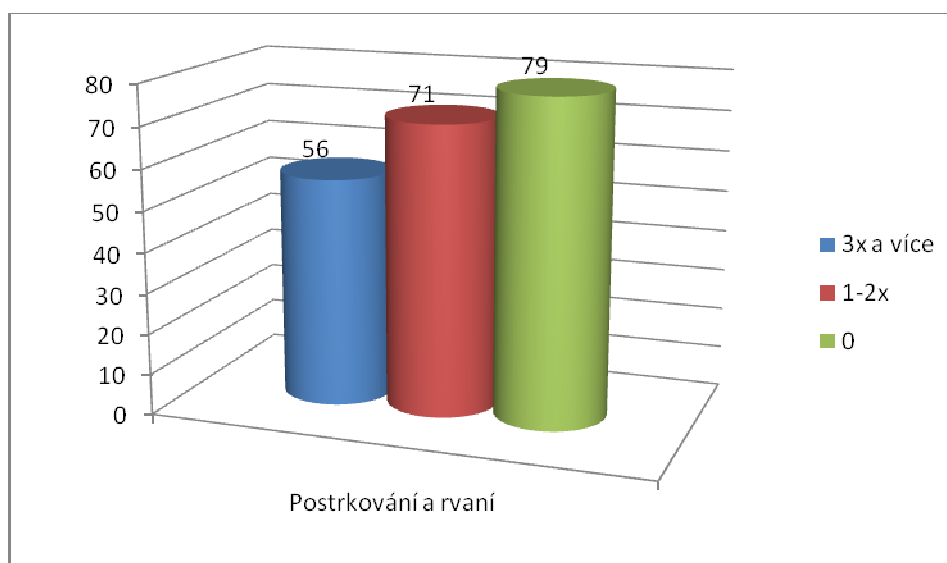
5. 8. 1 Výsledky dotazníkového šetření

Na tomto místě jsou uvedeny vybrané otázky dotazníku, které se po vyhodnocení odpovědí respondentů autorce jeví jako relevantní a přínosné pro danou problematiku, která se týká závislostního chování (alkohol a drogy), dětských gangů a delikventního chování u dětí a mládeže do patnácti let.

Otázka: Kolikrát jsi se začal/a s někým rvát nebo postrkovat?

Cílem otázky bylo zjistit, kolik respondentů se někdy začalo s někým rvát nebo postrkovat. Z uvedených odpovědí nyní vyplývá, že 79 respondentů se uvedeného chování nikdy nedopustilo, 71 respondentů se tohoto chování dopustilo 1-2x a 56 respondentů se tohoto chování dopustili 3x a více.

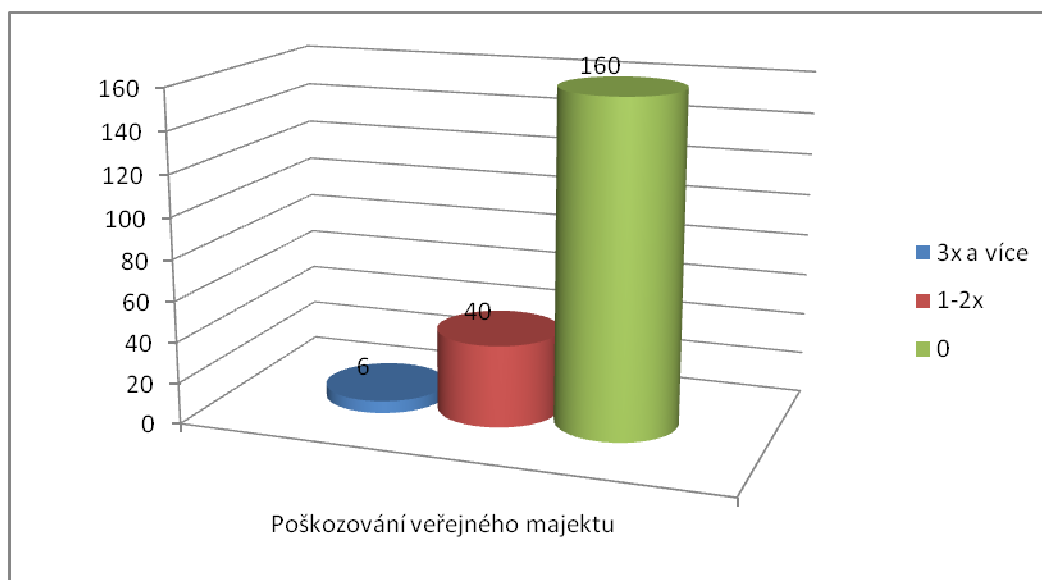
Graf č. 4 **Kolikrát jsi se začal/a s někým rvát nebo postrkovat?**



Otázka: Kolikrát jsi úmyslně ničil/a nebo poškozoval/a veřejný majetek (rozbití, pomalování...)?

Touto otázkou jsme chtěli zjistit, kolik respondentů úmyslně ničilo nebo poškozovalo veřejný majetek (např. rozbitím, pomalováním, apod.). Z odpovědí respondentů vyplynulo, že 6 respondentů se tohoto jednání účastnilo 3x a více, 40 respondentů se tohoto jednání dopustilo 1-2x a 160 respondentů se tohoto jednání nedopustilo vůbec.

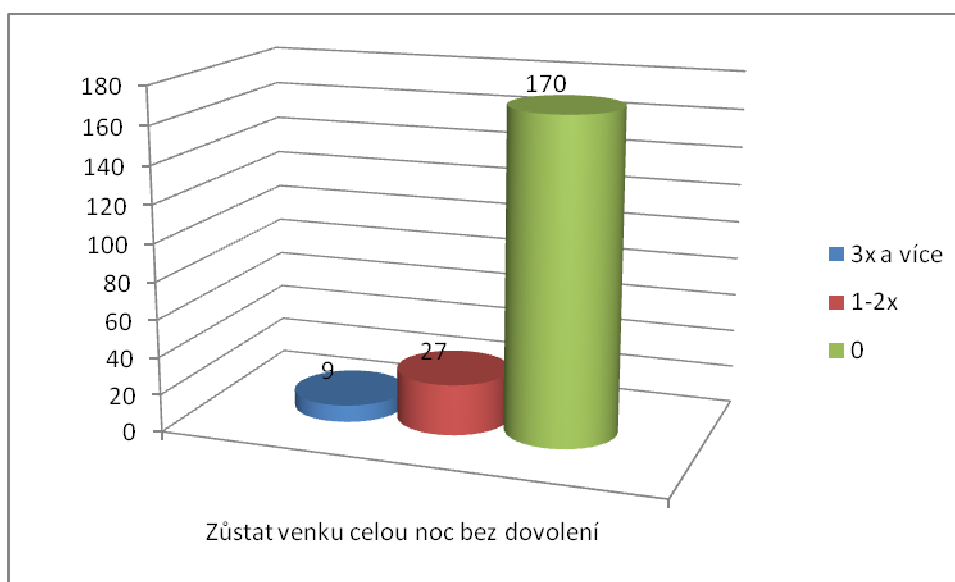
Graf č. 5 Kolikrát jsi úmyslně ničil/a nebo poškozoval/a veřejný majetek (rozbití, pomalování...)?



Otázka: Kolikrát jsi zůstal/a bez dovolení celou noc venku?

Otázkou „Kolikrát jsi zůstal/a bez dovolení celou noc venku“, jsme chtěli zjistit, kolik respondentů se tohoto chování účastnilo 3x a více, 1-2x a kolik respondentů se tohoto chování nedopustilo vůbec. Z výsledků vyplývá, že 3x a více odpovědělo 9 respondentů a 1-2x odpovědělo 27 respondentů. Ostatních 170 respondentů udalo odpověď, že se tohoto chování nezúčastnilo vůbec.

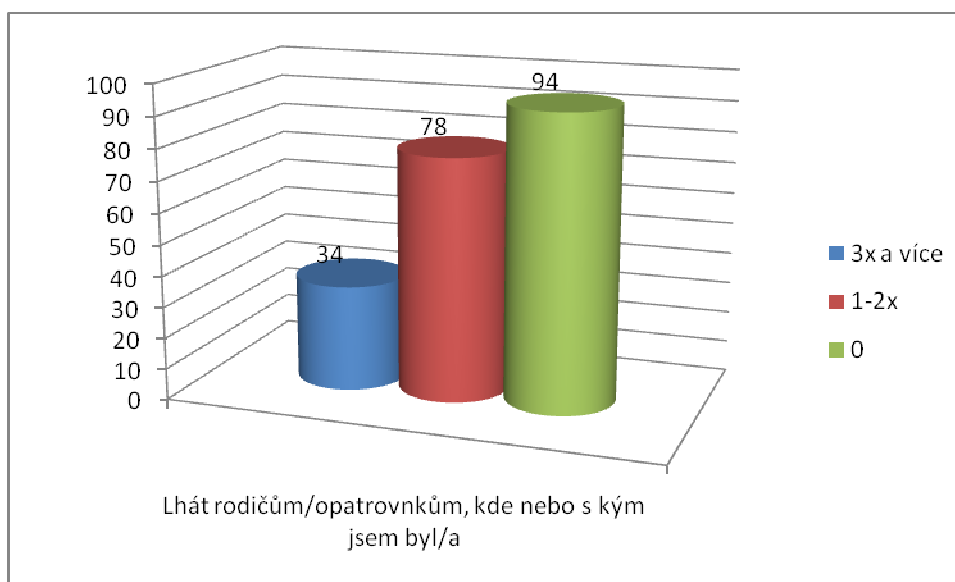
Graf č. 6 **Kolikrát jsi zůstal/a bez dovolení celou noc venku?**



Otázka: Kolikrát jsi lha/a rodičům nebo opatrovníkům o tom, kde nebo s kým jsi byl/a?

V otázce zabývající se lhaním rodičům nebo opatrovníkům nás zajímalo, kolik respondentů uvedlo odpověď 3x a více, 1-2x a kolik respondentů se tohoto chování nezúčastnilo vůbec. Z vyhodnocených odpovědí jsme došli k závěru, že 34 respondentů uvedlo odpověď 3x a více; odpověď 1-2 krát uvedlo 78 respondentů a 94 respondentů uvedlo, že se tohoto chování neúčastnili vůbec.

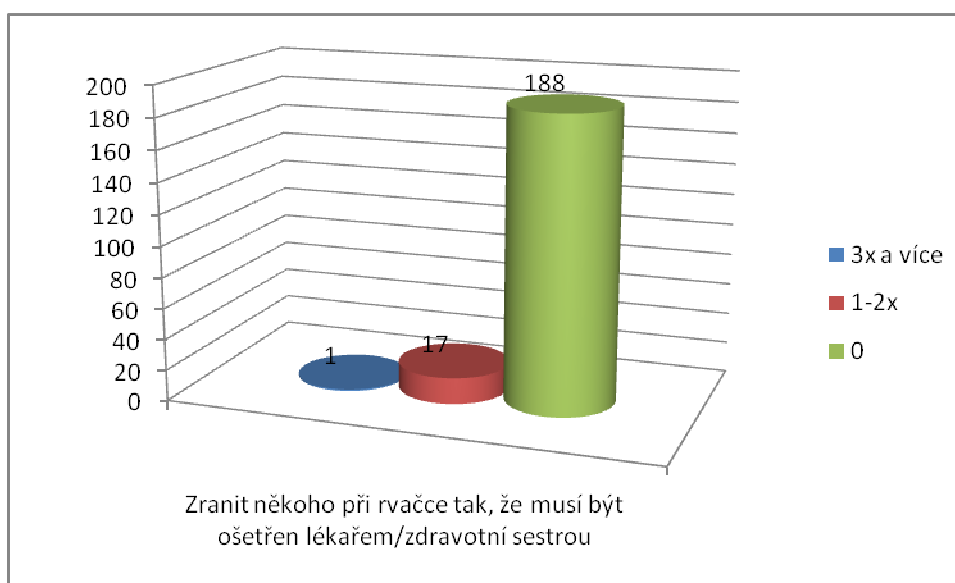
Graf č. 7 **Kolikrát jsi lha/a rodičům nebo opatrovníkům o tom, kde nebo s kým jsi byl/a?**



Otázka: Kolikrát jsi někoho zranil/a při rvačce tak, že musel být ošetřen lékařem či zdravotní sestrou?

V otázce „Kolikrát jsi někoho zranil/a při rvačce tak, že musel být ošetřen lékařem či zdravotní sestrou“, jsme zkoumali, kolik respondentů zvolilo odpověď 3x a více, 1-2x a kolik respondentů na tuto otázku odpovědělo, že se tohoto chování neúčastnilo vůbec. Z vyhodnocených dotazníků vyplývá, že odpověď 3x a více zvolil 1 respondent, odpověď 1-2x zvolilo 17 respondentů a 188 respondentů zvolilo odpověď, že se tohoto chování neúčastnilo vůbec.

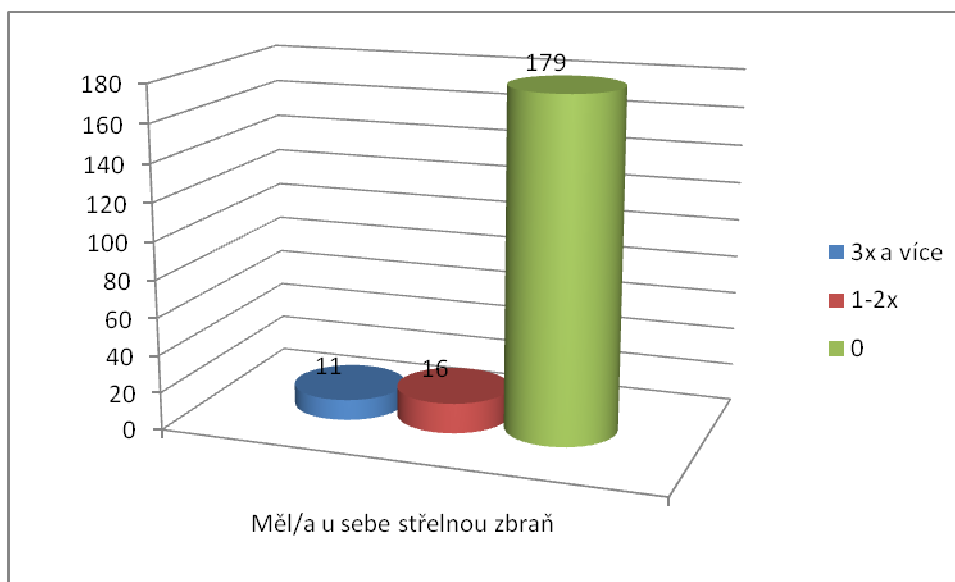
Graf č. 8 **Kolikrát jsi někoho zranil/a při rvačce tak, že musel být ošetřen lékařem či zdravotní sestrou?**



Otázka: Kolikrát jsi měl/a u sebe střelnou zbraň?

V otázce „Kolikrát jsi měl/a u sebe střelnou zbraň“ jsme chtěli znát odpovědi respondentů, a to kolik respondentů na tuto otázku odpovědělo 3x a více, kolik 1-2x a kolik respondentů se tohoto chování neúčastnilo. Z vyhodnocených dotazníků jsme došli k závěru, že 179 respondentů se tohoto chování neúčastnilo vůbec, 16 respondentů se tohoto chování dopustilo 1-2x a 11 respondentů se takto chovalo 3x a více.

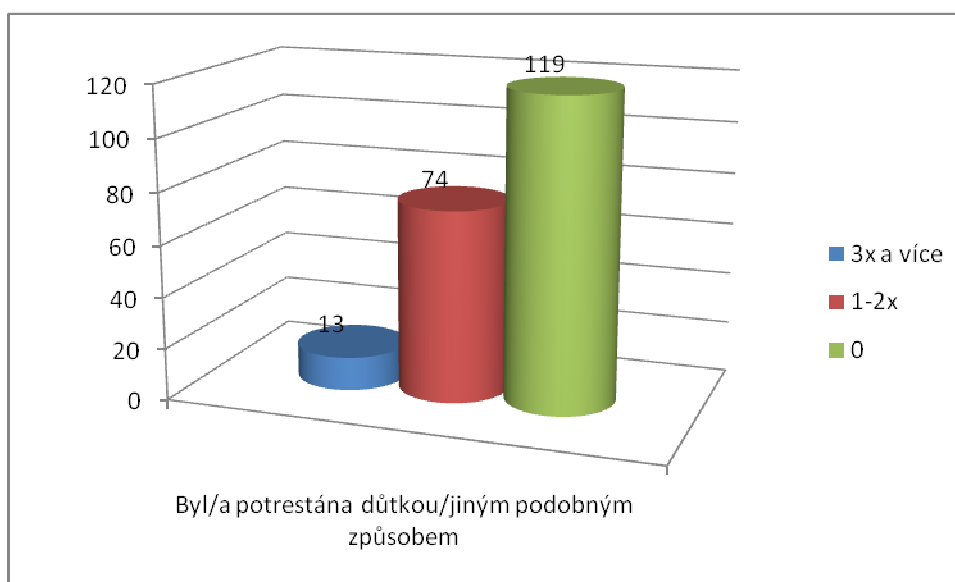
Graf č. 9 **Kolikrát jsi měl/a u sebe střelnou zbraň?**



Otázka: Kolikrát jsi byl/a potrestána důtkou nebo jiným podobným způsobem?

V této otázce nás zajímalo: „Kolikrát byli respondenti potrestáni důtkou nebo jiným podobným způsobem“. Z uvedených odpovědí jsme se dozvěděli, že 3x a více odpovědělo 13 respondentů, 1-2x odpovědělo 74 respondentů a respondentů, jež uvedlo, že se na tomto chování nepodílelo vůbec, bylo 119.

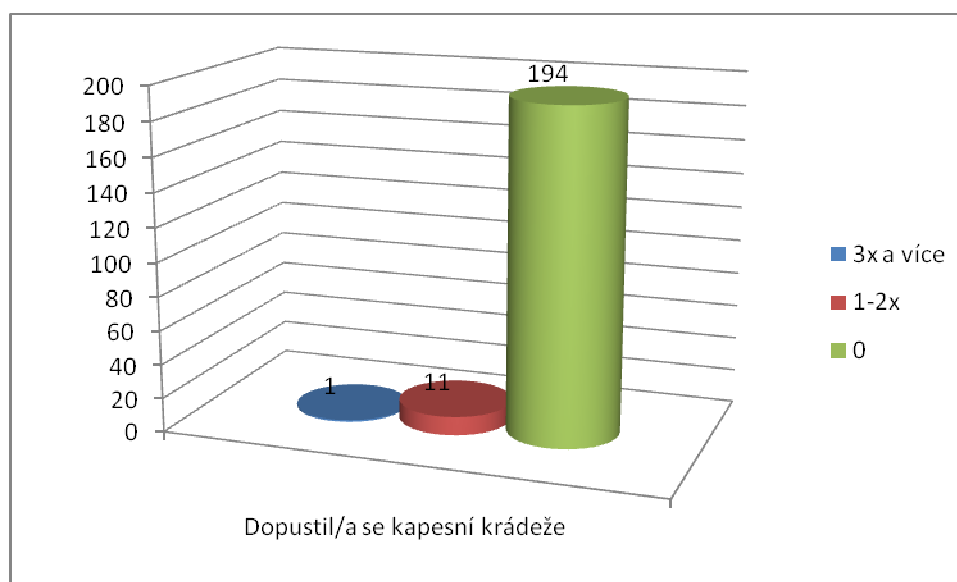
Graf č. 10 **Kolikrát jsi byl/a potrestána důtkou nebo jiným podobným způsobem?**



Otázka: Kolikrát jsi se dopustil/a kapesní krádeže?

U otázky „Kolikrát jsi se dopustil/a kapesní krádeže“, bylo cílem zjistit, kolik z 206 respondentů uvedlo na tuto otázku odpověď 3x a více, kolik 1-2x a kolik respondentů se takto nechovalo vůbec. Z odpovědí vyhodnocených dotazníků jsme došli k těmto závěrům – 3x a více odpověděl pouze 1 respondent, 1-2x odpovědělo respondentů 11 a respondentů, kteří se takto nechovali vůbec, bylo 194.

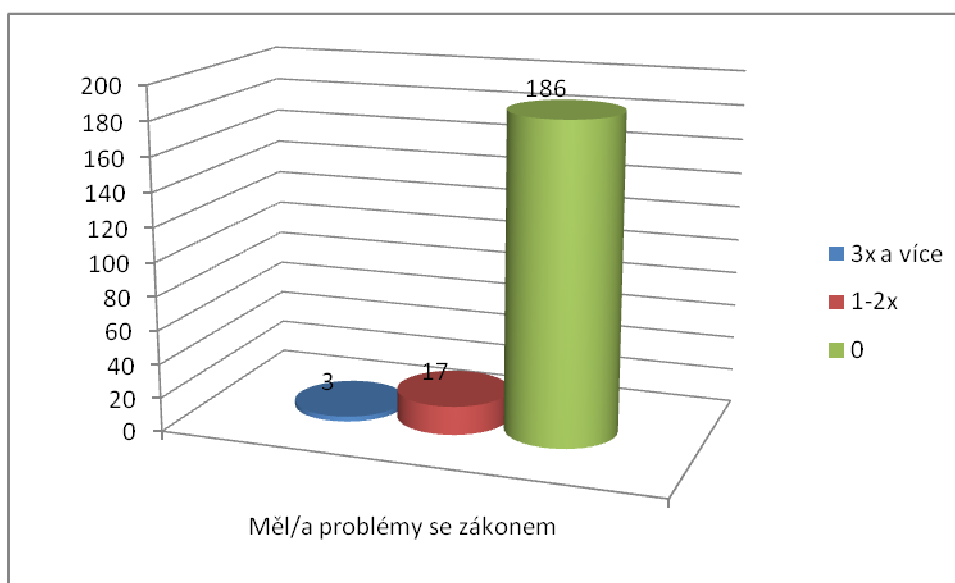
Graf č. 11 **Kolikrát jsi se dopustil/a kapesní krádeže?**



Otázka: Kolikrát ses dostal/a díky svému chování do problémů se zákonem?

Na otázku „Kolikrát ses dostal/a díky svému chování dostal/a do problémů se zákonem“, tři respondenti uvedli 3x a více, 17 respondentů zvolilo odpověď 1-2x a 186 respondentů se podle vyhodnocených dotazníků takto nechovala vůbec.

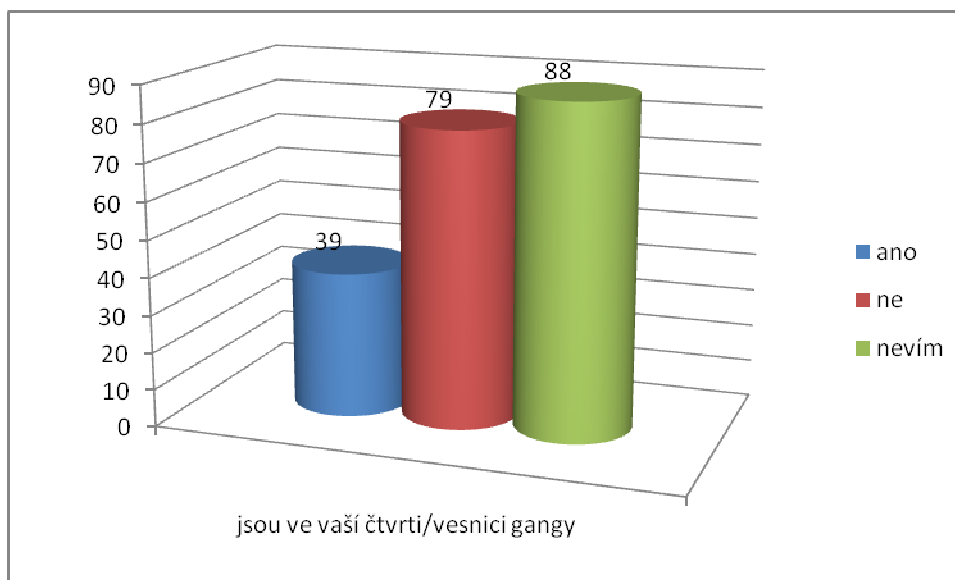
Graf č. 12 Kolikrát ses dostal/a díky svému chování do problémů se zákonem?



Otázka: Jsou ve vaší čtvrti (vesnici) nějaké gangy?

V otázce „Jsou ve vaší čtvrti (vesnici) nějaké gangy“, jsme chtěli zjistit, jestli v mikroregionu Krnovsko nějaké takové gangy existují. Z vyhodnocených dotazníků vyšli tyto závěry: ano odpovědělo 39 respondentů, ne odpovědělo 79 respondentů a 88 respondentů uvedlo odpověď nevím.

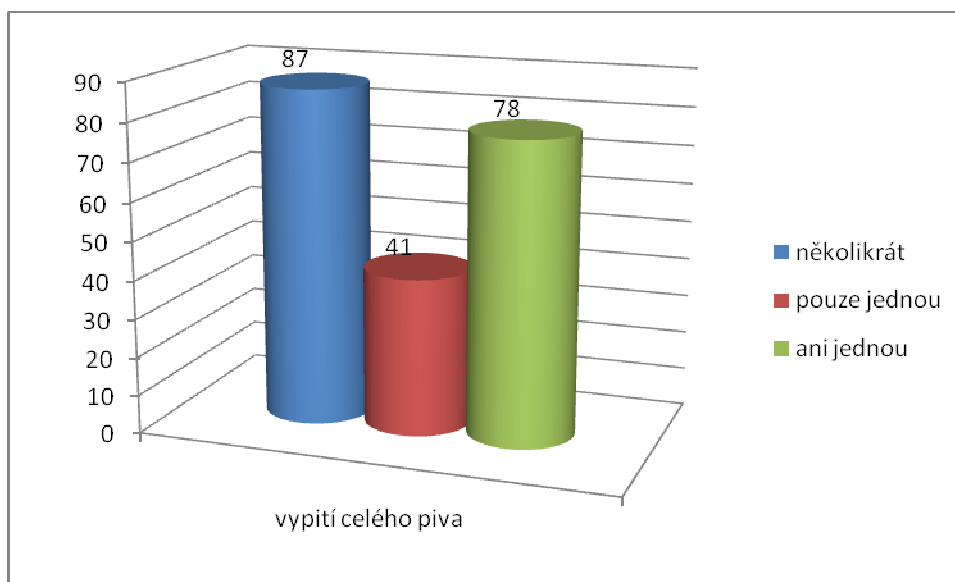
Graf č. 13 Jsou ve vaší čtvrti (vesnici) nějaké gangy?



Otázka: Už jsi někdy vypil/a celé pivo? (nejenom upil/a nebo ochutnal/a)?

U otázky „Už jsi někdy vypil/a celé pivo? (nejenom upil/a nebo ochutnal/a)“ nás zajímalo, kolik respondentů na tuto otázku odpovědělo několikrát, kolik pouze jednou a kolik ani jednou. Z vyhodnocených odpovědí respondentů jsme zjistili, že 87 respondentů piva upilo několikrát, 41 respondentů pivo ochutnalo pouze jednou a 78 respondentů pivo neochutnala doposud vůbec.

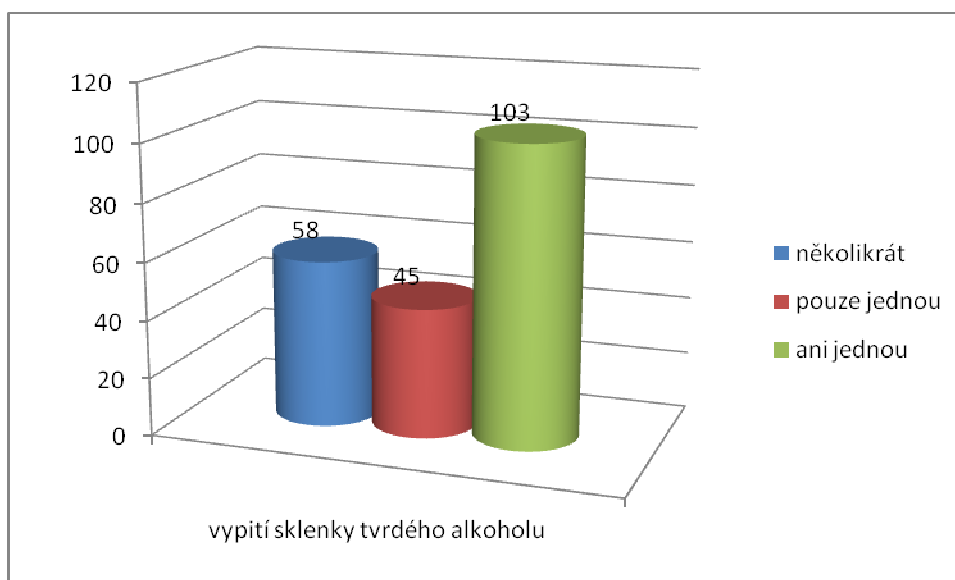
Graf č. 14 Už jsi někdy vypil/a celé pivo? (nejenom upil/a nebo ochutnal/a)?



Otázka: Vypil/a jsi už někdy skleničku tvrdého alkoholu? (nejenom upil/a nebo ochutnal/a)?

V otázce „Vypil/a jsi už někdy skleničku tvrdého alkoholu“, jsme došli k závěru, že 103 respondentů nemá zkušenost s tvrdým alkoholem vůbec a 45 respondentů má zkušenost s tvrdým alkoholem pouze jednou. 58 respondentů pak uvádí, že skleničku tvrdého alkoholu vypili několikrát.

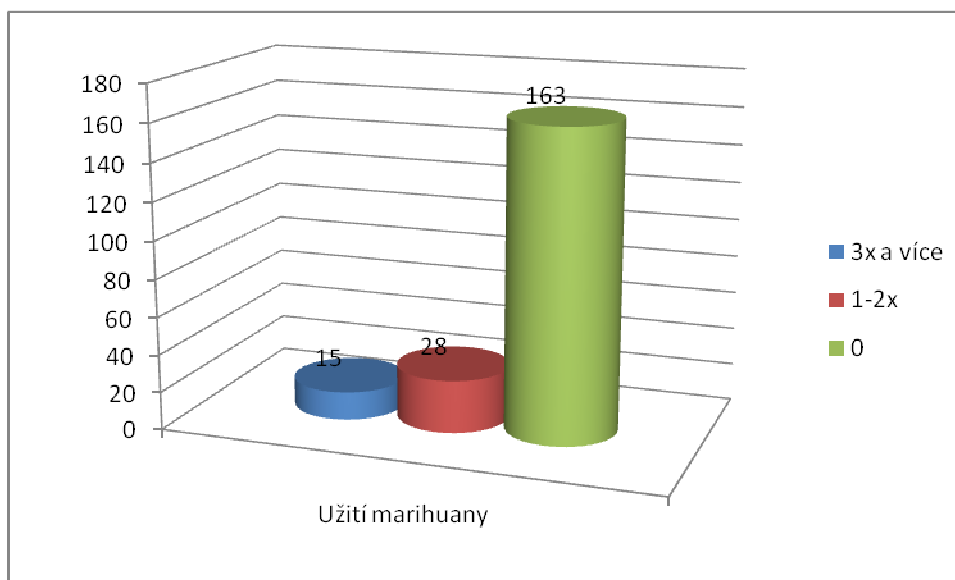
Graf č. 15 Vypil/a jsi už někdy skleničku tvrdého alkoholu? (nejenom upil/a nebo ochutnal/a)?



Otázka: Kouřil/a jsi už někdy marihuanu nebo ji užil/a jinak?

U otázky „Kouřil/a jsi už někdy marihuanu“, nebo ji užil/a jinak, jsme zjistili, že 163 respondentů nemá s marihuanou žádnou zkušenost. Respondentů, kteří v dotazníku uvedli, že marihuanu užili 1-2x, bylo 28. Odpověď 3x a více se pak ve vyhodnocených dotaznících objevuje 15x.

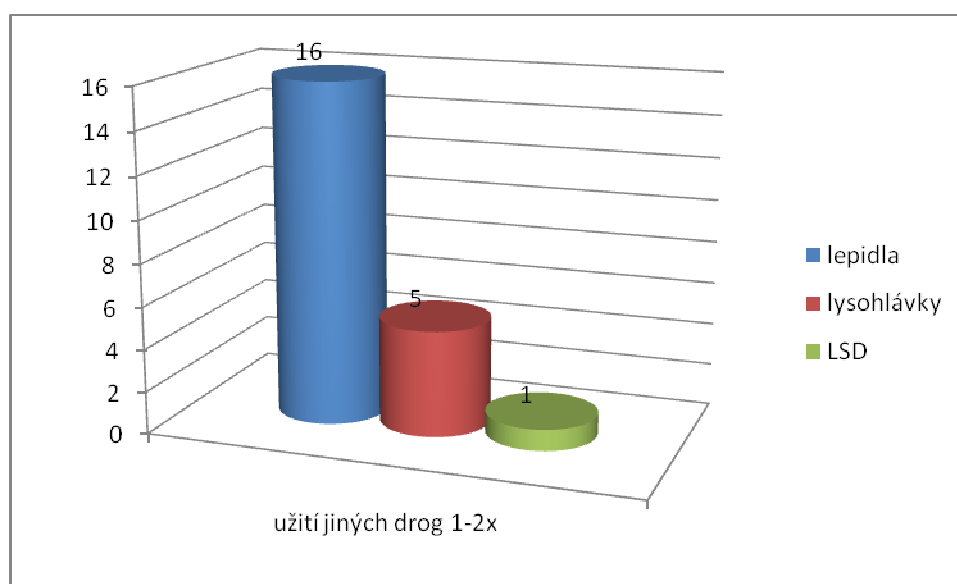
Graf č. 16 Kouřil/a jsi už někdy marihuanu nebo ji užil/a jinak?



Otázka: Uved', kterou z těchto drog jsi užil/a?

V otázce „Uved', kterou z těchto drog jsi užil/a“, nás zajímalo, kolik respondentů má zkušenost s drogami, a které drogy to jsou. Z uvedených výsledků vyplývá, že nejrozšířenější drogou, hned po marihuaně, mezi respondenty jsou těkavé látky, a to zejména lepidla, které v dotazníku uvedlo 16 respondentů. Po lepidlech se objevují lysohlávky, které v dotazníku označilo za užitou drogu 5 respondentů. Pouze 1 respondent z celkového počtu respondentů pak uvádí zkušenost s LSD.

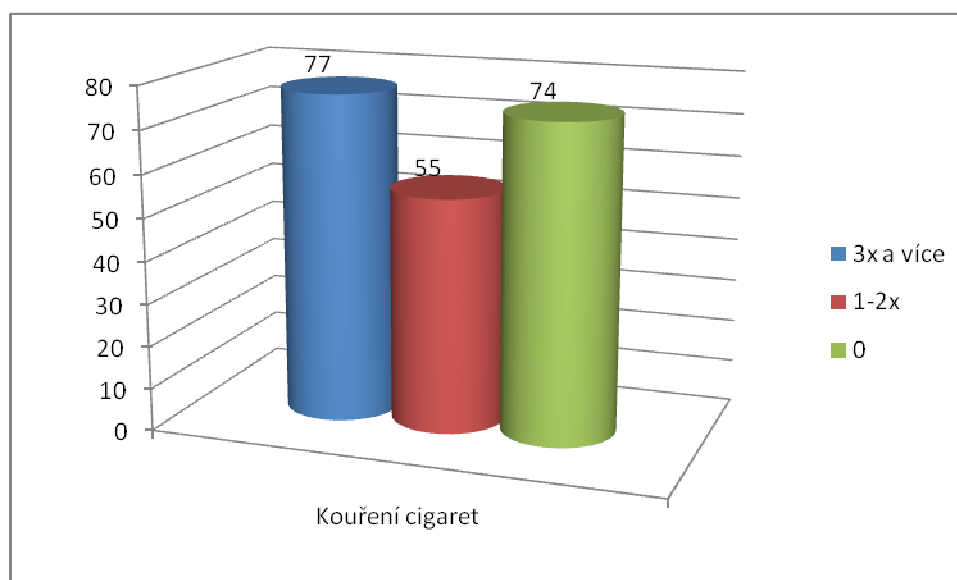
Graf č. 17 Uved', kterou z těchto drog jsi užil/a?



Otázka: Kouřil/a jsi někdy cigarety?

U otázky „Kouřil/a jsi někdy cigarety“ bylo cílem zjistit, kolik respondentů má zkušenost s kouřením cigaret. Z uvedených vyhodnocených odpovědí jsme došli k těmto závěrům: 3x a více kouřilo 77 dětí, 1-2x kouřilo 55 dětí a 74 dětí nemá zkušenost s kouřením cigaret vůbec.

Graf č. 18 Kouřil/a jsi někdy cigarety?



5. 9 Výsledky výzkumných úkolů

K zjištění výsledů výzkumných úkolů jsme použili analýzu rozdílů v průměrech delikventního chování u dětí a mládeže do 15 let. Analýzu jsme uskutečnili pomocí Studentova t-testu a F-testu. Jednotlivé výpočty jsou uvedeny v tabulkách a zařazeny do příloh.

Úkol č. 1:

Zjištění a porovnání užívání cigaret u chlapců a u dívek

K zjištění úkolu č. 1 jsme použili statistické porovnání průměrů užívání cigaret u chlapců a u dívek. K tomu, abychom zjistili signifikantní rozdíl, jsme použili F-testu.

Výsledky u tohoto F-testu při hladině $\alpha = 0,05$ jsou následující: $P(F \leq f)(1) = 0,365228499$. S ohledem na skutečnost, že $P > \alpha$, se domníváme, že mezi rozptyly obou souborů není signifikantní rozdíl. Vzhledem k tomuto zjištění byl dále k analýze použit t-test s rovností rozptylu při hladině významnosti $\alpha = 0,05$.

Získaná hodnota $|t_{\text{stat}}| = 0,5196249921$ byla srovnána s tabulkovou hodnotou $t_{\text{krit}}(2) = 1,971660843$. Při porovnání obou hodnot, kdy $|t_{\text{stat}}| < t_{\text{krit}}(2)$ vyplývá závěr, že mezi průměry užívání cigaret u chlapců a u dívek není signifikantní rozdíl.

Úkol č. 2:

Zjištění a porovnání užívání cigaret u dětí z vesnice a u dětí z města

K zjištění tohoto problému jsme provedli statistické porovnání průměrů užívání cigaret u dětí z města a u dětí z vesnice. F-test byl použit k zjištění signifikantního rozdílu mezi porovnávanými skupinami dětí.

Výsledky daného F-testu při hladině $\alpha = 0,05$ jsou následující: $P(F \leq f)(1) = 0,461862007$. Vzhledem ke skutečnosti, že $P > \alpha$, můžeme říci, že mezi rozptyly obou souborů není signifikantní rozdíl. V tomto případě byl k další analýze použit t-test s rovností rozptylu při hladině významnosti $\alpha = 0,05$.

Z těchto výsledků byla získaná hodnota $|t_{\text{stat}}| = -0,567465141$, která byla srovnána s tabulkovou hodnotou $t_{\text{krit}}(2) = 1,971660843$. Při srovnání obou těchto hodnot, kdy $|t_{\text{stat}}| < t_{\text{krit}}(2)$ jsme došli k závěru, že mezi průměry užívání cigaret u dětí z města a vesnice není signifikantní rozdíl.

Úkol č. 3:

Zjištění a porovnání užívání cigaret u dětí ve věku: od 12 do 13 let a od 14 do 15 let

U tohoto výzkumného úkolu jsme uskutečnili statistické porovnání průměrů užívání cigaret u dětí ve věku od 12-13 let a u dětí ve věku od 14-15 let. K zjištění signifikantního rozdílu jsme použili F-test.

U výsledků tohoto F-testu při hladině $\alpha = 0,05$ jsme došli k závěrům, že $P(F \leq f)(1) = 0,035513904$. S ohledem na tuto skutečnost, že $P < \alpha$, je možné říci, že mezi rozptyly obou souborů je signifikantní rozdíl. Proto jsme v tomto případě použili k další analýze t-test s nerovností rozptylu při hladině významnosti $\alpha = 0,05$.

Z těchto výsledků jsme získali hodnota $|t_{\text{stat}}| = 4,3011623566$, kterou jsme porovnali s tabulkovou hodnotou $t_{\text{krit}}(2) = 1,971777338$. Při srovnání obou těchto hodnot, kdy $|t_{\text{stat}}| > t_{\text{krit}}(2)$ vyplynul závěr, že mezi průměry užívání cigaret u dětí ve věkových kategoriích 12-13 let a 14-15 let je signifikantní rozdíl mezi věkovými kategoriemi dětí v užívání cigaret.

Úkol č. 4:

Zjištění a porovnání užívání tvrdého alkoholu u chlapců a u dívek

V tomto výzkumném úkolu bylo provedeno statistické porovnání průměrů užíváním tvrdého alkoholu (nejenom upití nebo ochutnání) u chlapců a u dívek. Ke stanovení signifikantního rozdílu jsme použili F-test.

Výsledky F-testu při hladině $\alpha = 0,05$ nám vyšli následovně: $P(F \leq f)(1) = 0,410624874$. Vzhledem k této skutečnosti, že $P > \alpha$, je možné říci, že mezi rozptyly obou souborů není signifikantní rozdíl. V tomto případě byl k další analýze použit t-test s rovností rozptylu při hladině významnosti $\alpha = 0,05$.

Získaná hodnota $t_{stat}=1,558788172$ a byla srovnána s tabulkovou hodnotou $t_{krit(2)}=1,9716608425$. Při porovnání obou hodnot, kdy $t_{stat} < t_{krit(2)}$ vyplynul závěr, že mezi průměry užívání tvrdého alkoholu u chlapců a u dívek není signifikantní rozdíl.

Úkol č. 5

Zjištění a porovnání užívání tvrdého alkoholu u dětí z vesnice a u dětí z města

U zkoumaného vzorku dětí jsme u tohoto výzkumného úkolu chtěli zjistit statistickým porovnáním průměrů, zda existuje signifikantní rozdíl mezi užitím tvrdého alkoholu u dětí z města a u dětí z vesnice. Tento rozdíl jsme zjišťovali pomocí F-testu.

Výsledky tohoto F-testu při hladině $\alpha = 0,05$ jsou následující: $P(F \leq f)(1) = 0,1920414506$. Vzhledem ke skutečnosti, že $P > \alpha$, můžeme říci, že mezi rozptyly obou souborů není signifikantní rozdíl. V tomto případě jsme k další analýze použili t-test s rovností rozptylu při hladině významnosti $\alpha = 0,05$.

Z těchto informací jsme získali hodnotu $t_{stat}=2,2056934950$ a srovnali ji s tabulkovou hodnotou $t_{krit(2)}=1,9716608425$. Při porovnání obou hodnot, kdy $t_{stat} > t_{krit(2)}$ jsme došli k závěru, že mezi průměry užívání tvrdého alkoholu u dětí z města a u dětí z vesnice je signifikantní rozdíl.

Úkol č. 6:

Zjištění a porovnání užívání tvrdého alkoholu u dětí ve věku: od 12 do 13 let a od 14 do 15 let

K vyhodnocení úkolu č. 6 jsme použili statistické porovnání průměrů užívání tvrdého alkoholu u dětí ve věkových kategoriích 12-13 let a 14-15 let. Pro zjištění signifikantního rozdílu jsme užili F-testu.

Výsledky F-testu při hladině $\alpha = 0,05$ vyšli následujícím způsobem: $P(F \leq f)(1) = 0,0048275026$. Vzhledem k těmto skutečnostem, že $P < \alpha$, je možné říci, že mezi rozptyly obou souborů je signifikantní rozdíl. Proto byl k další analýze použit t-test s nerovností rozptylu při hladině významnosti $\alpha = 0,05$.

Získaná hodnota $|t_{stat}|=6,6014503929$ jsme srovnali s tabulkovou hodnotou $t_{krit}(2)=1,9716608425$. Při porovnání obou hodnot, kdy $|t_{stat}| > t_{krit}(2)$ jsme došli k těmto závěrům: mezi průměry užívání tvrdého alkoholu u věkových kategorií 12-13 let a 14-15 let existuje signifikantní rozdíl mezi věkovými kategoriemi u dětí od 12 do 13 let a od 14 do 15 let v užívání tvrdého alkoholu.

DISKUSE

Tato práce se zabývá příčinami delikventního chování u dětí a mládeže do patnácti let. V teoretické části jsou popsány příčiny delikventního chování a výzkumná část zjišťuje, zda má na delikvenci vliv věk, pohlaví a místo bydliště.

Výzkumná část se opírá o poznatky z teoretické části, a jejím výzkumným cílem je zjistit, v jaké míře se delikventního chování dopouštějí děti základních škol v mikroregionu Krnovsko.

Výzkumným vzorkem pro tuto práci jsou děti od 12 do 15 let ze tří základních škol v mikroregionu Krnovsko, a to z 5. Základní školy města Krnov, Základní školy z města Město Albrechtice a Základní školy z vesnice Třemešná ve Slezsku. Výzkumný vzorek byl vybrán po domluvě autorky s řediteli těchto škol. Velikost zkoumaného vzorku čítá 206 respondentů, z toho 107 chlapců a 99 dívek. Autorka práce chtěla na tomto výzkumném vzorku zjistit, do jaké míry se děti v mikroregionu Krnovsko dopouštějí delikventního chování.

K poskytnutí přehledu o zkoumané problematice a také k vyhodnocení výzkumných úkolů použila autorka dotazníkovou metodu. Jako předloha pro dotazník sloužil dotazník z české části projektu SAHA zaměřený na méně závažnou a závažnou delikvenci. Dotazník, s nímž autorka pracovala, je uveden v příloze.

Výhodou této dotazníkové metody je rychlý sběr dat od většího počtu respondentů. Tato metoda také není náročná na čas. Nevýhodou této metody je menší návratnost dotazníků (z celkového počtu 250 dotazníků se vrátilo pouze 206 dotazníků) a riziko, že respondenti budou úmyslně odpovídat nepravdivě na dané otázky, což může vést ke „zkresleným“ závěrům výzkumu.

Dotazník je složen z 31 otázek zaměřených na méně závažnou a závažnou delikvenci. Žáci vyplňovali jednotlivé otázky dotazníku tak, že si přečetli otázku, vyhledali si odpověď (ano, ne, nevím, 0x, 1-2x, 3x a více, ani jednou, pouze jednou, několikrát) a např. zakřížkovali odpověď v daném políčku k té které otázce.

Z vyhodnocených odpovědí dotazníků vyšla autorka k zajímavým zjištěním: na první otázku v dotazníku, týkající se rvaní a postrkování, odpovědělo překvapivých 127 respondentů, jež se tímto způsobem minimálně jednou projevovali.

U otázky č. 6, jež zkoumala, zda děti lžou svým rodičům či opatrovníkům jsme dostali také zajímavé číslo – celkem 111 respondentů odpovědělo na tuto otázku kladně, což je víc než půlka z celkového počtu respondentů.

Je zajímavé, že u otázky č. 7, která mapuje záškoláctví na základních školách v mikroregionu Krnovsko, na tuto otázku odpovědělo kladně pouze 17 respondentů, z celkového počtu 206 respondentů. Dokonce pouze dva respondenti udávají, že byli za školou víc jak dvakrát, a jsou to chlapci, dalších 15 respondentů uvádí, že byli za školou pouze 1-2x, z toho jsou pouze čtyři dívky. Z vyhodnocených odpovědí respondentů se přímo nabízí otázka, zda je záškoláctví opravdu na základních školách tak zřídka, nebo zda se respondenti chtěli jevit v lepším světle, a proto vždy neodpovídali na tuto otázku pravdivě. Zde by bylo dobré provést s dětmi průzkum založený na rozhovorech s dětmi, který by mohl přinést další zajímavé výsledky.

Překvapivý výsledek přinesla také otázka č. 9, ptající se na to, zda děti někdy měli u sebe střelnou zbraň, a která navazuje na otázku č. 13, která se ptá na to, zda děti měly střelnou zbraň, břitvu nebo nůž. Z celkového počtu respondentů na otázku č. 9 odpovědělo kladně 27 respondentů. To už stojí za zamyšlení. Zbraně, nože či břitvy by děti neměli nosit ani do školy, což se v mikroregionu Krnovsko stalo ve 20 případech podle odpovědí respondentů na otázku č. 13, a z toho 7 chlapců a jedna dívka, uvedli, že zbraň, břitvu či nůž donesli více než dvakrát. Zbraně a předměty, jež by mohly ohrozit dítě nebo jeho okolí, by se do rukou dětí neměly vůbec dostat, aby nedošlo k zbytečnému ohrožení dítěte a jeho okolí.

Za zmínku stojí také otázky č. 21, 22 a 23, jež se zabývají gangy. Těmito otázkami chtěla autorka zjistit, zda se v mikroregionu Krnovsko objevují delikventní party, neboli gangy, a došla k těmto závěrům: 39 respondentů tvrdí, že gangy v jejich okolí existují nebo existovali, 79 respondentů tvrdí, že gangy v jejich okolí nejsou a 88 respondentů odpovědělo, že neví, zda v jejich okolí tyto gangy byly nebo jsou. Na otázku, zda někteří žáci byly či jsou členy těchto gangů, odpověděli respondenti následovně: 21 respondentů uvedlo, že ví o spolužácích, jež jsou členy gangů, 70 respondentů odpovědělo, že žádní spolužáci nejsou členové gangů a 115 respondentů o tom, že by někdo z jejich spolužáků byl členem gangu

neví. Z další otázky pak vyplynulo, že 13 chlapců a 3 dívky se považuje za členy gangů, 170 respondentů rezolutně uvádí, že nikdy nebyli ani nejsou členy gangů a 18 respondentů uvádí, že neví, zda někdy byli nebo jsou členy gangů. U těchto tří otázek se nabízí otázka, nakolik respondenti brali tyto otázky vážně, a zda vůbec pochopili význam slova gang. Autorka si myslí, že by bylo zajímavé problematiku dětských gangů dále prozkoumat.

Zajímavá je také otázka č. 30, týkající se užívání dalších drog, jež užili, uvádí větší počet žáků užití marihuany, než u otázky č. 27, která je zaměřená přímo na užívání marihuany, což může vést k zamyšlení, zda žáci otázku č. 27 správně pochopili a brali ji vážně, či se jen chtěli jevit v lepším světle, a proto nepodávali úmyslně pravdivé informace na tuto otázku. Na základě vyhodnocených výsledků autorka došla k závěru, že by bylo dobré udělat s dětmi další průzkum, založený přímo na rozhovorech s dětmi, a jejich vztahu k užívání marihuany a dalších drog, jež by mohl přinést další přínosné informace k této problematice.

U průzkumu, který autorka provedla pomocí vyhodnocených dotazníků, je užívání alkoholu, cigaret a drog u dětí daleko častější, než jiné formy delikventního chování. Proto autorka své výzkumné úkoly zaměřila právě na tuto problematiku.

Výzkumný úkol č. 2, jež se ptá na užívání cigaret u dětí ve městě a u dětí na vesnici ukázal, že existuje signifikantní rozdíl mezi užíváním cigaret u dětí ve městě a u dětí na vesnici. U výzkumného úkolu č. 3, který se týká užívání cigaret a věkových kategorií, jež jsme si rozdělili na kategorie věku 12-13 let a 14-15 let jsme taktéž zjistili, že existuje signifikantní rozdíl v užívání cigaret v těchto dvou věkových kategoriích. U výzkumného úkolu č. 1, zabývajícím se kouřením cigaret a pohlavím tento signifikantní rozdíl nebyl potvrzen.

U výzkumného úkolu č. 4 jsme zjistili, že pohlaví dítěte na užívání tvrdého alkoholu nemá vliv a neobjevuje se tam signifikantní rozdíl, ale u výzkumných úkolů č. 5 a 6, zabývajícím se místem bydliště dítěte (město/vesnice) a věkovou kategorií (12-13 a 14-15 let) signifikantní rozdíl existuje. Z toho můžeme usoudit, že místo bydliště a věk dítěte mohou mít vliv na užívání tvrdého alkoholu.

K vyhodnocení těchto výzkumných úkolů jsme použili statistické metody, a to Studentův t-test a F-test s rovnostmi a nerovnostmi rozptylu.

Z těchto výsledků bychom mohli vyvodit závěr, že u dětí ve starší věkové kategorii jsou větší předpoklady k užívání lehkých drog (alkohol a cigarety), než u dětí mladší věkové kategorie. Tato skutečnost by nás měla vést k zamyšlení, proč tomu tak je. Jedním z důvodů může být podporování tohoto chování u dětí a mladistvých médií, jež je často prezentují jako společensky žádoucí (např. reklamy na alkohol, cigarety). Podle autorky by bylo vhodné zaměřit se na důkladnou primární prevenci, která by tomuto nežádoucímu chování předcházela u mladších dětí; a na sekundární prevenci, která by se snažila tento problém zcela odstranit, nebo alespoň zmírnit u starších dětí.

Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že u vzorku dětí z mikroregionu Krnovsko by se dalo mluvit víc o problémovém chování, než o delikventním nebo poruchovém chování. K potvrzení tohoto stanoviska by však bylo potřeba mnohem důkladnějšího výzkumu.

ZÁVĚR

Hlavním tématem této bakalářské práce je delikventní chování u dětí staršího školního věku. Toto téma se nese celou prací, jež je rozdělena na dvě části – teoretickou a výzkumnou.

V teoretické části, jež je rozdělena do čtyř kapitol, se zabýváme příčinami vzniku delikventního chování u dětí a mladistvých do patnácti let. První kapitola popisuje typy a projevy delikventního chování a je v ní zahrnuto i problémové a poruchové chování. Druhá kapitola se věnuje biologickým, psychologickým a sociálním faktorům, jež mohou mít vliv na vznik delikventního chování. Třetí kapitola je zaměřena na prevenci a intervenci delikventního chování a konečně čtvrtá kapitola, popisující mezinárodní dokumenty, v nichž jsou popsány výzkumy delikventního chování v některých státech (projekt SAHA a mezinárodní Self-reportové studie).

Ve výzkumné části jsme zjišťovali míru delikventního chování u dětí a mladistvých v mikroregionu Krnovsko. Základními otázkami výzkumné části bylo zjistit, zda má na delikvenci vliv věk, pohlaví a místo bydliště, ve kterém se dítě pohybuje. Výzkumným cílem bylo také zjistit, jak moc se děti od 12 do 15 let projevují delikventně, což jsme zjišťovali dotazníkovou metodou a vyhodnocovali pomocí průzkumu. Patnáct zajímavých otázek pak autorka vybrala a vyhodnotila v grafech. Těchto patnácti otázek, je uvedeno v kapitole Přehled výsledků a jejich interpretace v podkapitole Výsledky dotazníkového šetření. Z těch nejzajímavějších výsledků pak autorka vybrala šest výzkumných úkolů. První tři výzkumné úkoly se zabývali užíváním cigaret u dětí a mladistvých do patnácti let, a to v kategoriích: pohlaví, místo bydliště a věk. Další tři výzkumné úkoly zkoumaly užívání tvrdého alkoholu u dětí staršího školního věku opět v těchto kategoriích. K zjištění těchto skutečností použila autorka dotazník, čerpající z projektu SAHA, jehož autory pro českou část jsou Marek Blatný, Michal Hrdlička, Petr Květon, Dalibor Vobořil a Martin Jelínek. Dotazníky byly vyplněny žáky základních škol v mikroregionu Krnovsko, a poté vyhodnoceny autorkou. Ta nejprve udělala průzkum, z kterého pak vyhodnotila patnáct nejzajímavějších otázek a z nich vybrala šest výzkumných úkolů. Tyto výzkumné úkoly zpracovala podle statistiky a vyhodnotila pomocí Studentova t-testu a F-testu s rovností a nerovností rozptylů.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem došla autorka k těmto výsledkům:

- Na užívání cigaret má vliv místo bydliště a věk
- Na užívání cigaret nemá vliv pohlaví
- Na užívání tvrdého alkoholu má vliv místo bydliště a věk
- Na užívání tvrdého alkoholu nemá vliv pohlaví

Z těchto výsledků můžeme dojít k závěru, že místo bydliště a věk mohou mít vliv na užívání lehkých drog (alkohol a cigarety) u dětí a mládeže do patnácti let. Zajímavé je, že pohlaví dítěte se neukázalo jako určující, a neprokázalo se, že chlapci mají větší sklon k závislostnímu chování než děvčata.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. James S. Cangelosi, *Strategie řízení třídy: jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*, Praha: Portál 2006, s. 296, ISBN 80-7367-118-2
2. Victor J. Drapela, *Přehled teorií osobnosti*, Praha: Portál 1997, s. 175, ISBN 978-80-7367-505-9
3. Jana Hamanová, *Syndrom rizikového chování v dospívání: 1. část*, souborný referát, No. 6. P. 380-387, subkatedra IPVZ: Praha 2000
4. Pavel Hartl, Helena Hartlová, *Psychologický slovník*, vydání 1, Praha: Portál 2000, 776 s., ISBN 80-7178-303-X
5. Zdeněk Helus, *Psychologie*, s. 35, Fortuna: Praha 2003, 120 s., 80-7168-876-2
6. Hynek Jůn, *Moc, pomoc a bezmoc v sociálních službách a ve zdravotnictví*, Praha: Portál 2010, 144 s., ISBN 978-80-7367-590-5
7. Oldřich Matoušek, Andrea Kroftová, *Mládež a delikvence: situace, východiska, programy*, 1. vydání, Praha: Portál 1998, 336 s., ISBN 80-7178-226-2
8. Oldřich Matoušek, *Slovník sociální práce*, 1. vydání, Praha: Portál 2003, 288 s., ISBN 80-7178-549-0
9. Milan Nakonečný, *Encyklopedie obecné psychologie*, Praha: Academia 2003, 437 s., ISBN 80-200-0625-7
10. Kolektiv autorů, *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů – MKN 10*, Ergon: 1999, s. 864, ISBN 978-8090-4259-03
11. Blahoslav Kraus, *Základy sociální pedagogiky*, 1. vydání, Praha: Portál 2008, 216 s., ISBN 978-80-7367-383-3
12. Eva Reiterová, *Základy statistiky pro studenty psychologie*, Olomouc: Univerzita Palackého 2003, s. 45. ISBN 80-244-0654-3
13. Průcha Jan, Walterová Eliška, Mareš Jiří, *Pedagogický slovník*, Praha: Portál 2009, 400 s., ISBN 978-80-7367-647-6
14. Marie Rozsypalová, Věra Čechová, *Psychologie a pedagogika I.*, 1. vydání, Praha: Informatorium 2003, 186 s., ISBN 80-7333-014-8
15. Pavel Říčan, Dana Křeččířová a kol., *Dětská klinická psychologie*, Praha: Grada 2006, s. 604, ISBN 80-247-1049-8
16. Norbert Sillamy, *Psychologický slovník*, překlad: Irena Strossová, 1. vydání, Olomouc: Univerzita Palackého 2001, s. 246, ISBN 80-244-0249-1
17. Jiří Škoda, Slavomír Fischer, *Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně-patologických jevů*, 1. vydání, Praha: Grada 2009, 224 s., ISBN 978-80-247-2781-3
18. Marie Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha: Portál 2002, 444 s., ISBN 80-7178-678-0

INTERNETOVÉ ZDROJE

1. Mezinárodní self-reportové studie in Institut pro kriminologii a sociální prevenci: Rosemary Barbererete, Benjamin Bowling, Josine Junger-Tas, Cristina Rechea-Alberola, John van Kesteren, Andrew Zurawan: *Self-reportové studie delikvence mládeže v Anglii a Walesu, v Nizozemí a ve Španělsku* [online]. Dostupné na Internetu. <<http://www.ok.cz/iksp/docs/370.pdf>>
2. Syndrom hyperaktivity in Ministerstvo školství a tělovýchovy: *Dokumenty ke stažení* [online]. Dostupné na Internetu: <<http://www.msmt.cz/file/12154>>
3. Poruchy chování in *Evropský sociální fond* [online]. Dostupné na Internetu: <<http://www.specou.cz/files/eto-prez.pdf>>
4. Projekt SAHA in Psychologický ústav Akademie věd ČR: Marek Blatný, Michal Hrdlička, Petr Květon, Dalibor Vobořil, Martin Jelínek: *Výsledky české části mezinárodního projektu SAHA II.: deskriptivní analýza rizikového chování a rizikových a protektivních faktorů vývoje mladistvých z městských oblastí z hlediska věkových kohort* [online]. Dostupné na Internetu <http://www.psu.cas.cz/images/stories/dokumenty-zpravy/zpravy_10_2004_2.pdf>
5. Tabakismus in Internetová encyklopedie youlexicon.com [online encyklopedie]. Dostupné na Internetu <<http://www.youlexicon.com/language/czech/default.aspx?page=7719>>
6. Univerzita Ústí nad Labem: *Studijní opora výběrového kurzu: prevence sociálně-patologických jevů* [online]. Dostupné na Internetu <[pf.ujep.cz/files/CCV/opory/DPS a DVPP/prevence_socpat..pdf](http://pf.ujep.cz/files/CCV/opory/DPS%20a%20DVPP/prevence_socpat..pdf)>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 - Dotazník

Příloha č. 2 - Statistické tabulky

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Dotazník

Dotazník

Ahoj, jsem studentka Sociální pedagogiky a jmenuji se Ivana Fofová. Potřebuji, abys mi pravdivě odpověděl/a na otázky v dotazníku. Tyto otázky budou zpracovány a použity jako podklad pro výzkum k mé bakalářské práci. Dotazník je naprosto anonymní, nedostane se do ruky ani učitelům, ani rodičům. Děkuji.

Pohlaví muž žena **Věk**
Bydliště město vesnice **Škola** město vesnice

Kolikrát jsi (se) za poslední rok ...	0x	1-2x	3x a více
1.Začal/a s někým rvát nebo postrkovat?			
2.Kradl/a v obchodě?			
3.Úmyslně ničil/a nebo poškozoval/a veřejný majetek (rozbití, pomalování...)?			
4.Lhal/a učiteli a snažil/a se tak utajit něco, co jsi udělal/a?			
5.Zůstal/a bez dovolení celou noc venku?			
6.Lhal/a rodičům nebo opatrovníkům o tom, kde nebo s kým jsi byl/a?			
7.Byl/a za školou?			
8.Někoho zranil/a při rvačce tak, že musel být ošetřen lékařem či zdravotní sestrou?			
9.Měl/a u sebe střelnou zbraň?			
10.Zapojil/a do rvačky mezi gangy (skinheads, Pankáči...)?			
11.Byl/a zatčena policií?			
12.Viděl/a, jak byl někdo zastřelen či pobodán?			
13.Měl/a u sebe ve škole břitvu, nůž nebo pistoli?			
14.Byl/a potrestána důtkou nebo jiným podobným způsobem?			
15.Byl/a ve škole po požití alkoholu?			

16.Byl/a ve škole po požití marihuany?			
17.Ukradl/a motorku nebo auto?			
18.Dopustil/a se kapesní krádeže?			
19.Prodával/a drogy, abys získal/a peníze?			
20.Dostal/a díky svému chování do problémů se zákonem?			
	ano	ne	nevím
21 Jsou ve vaší čtvrti (vesnici) nějaké gangy?			
22 Jsou někteří studenti školy jejich členy?			
23.Byl/a jsi členem/členkou gangu?			
	ani jednou	pouze jednou	několikrát
24.Už jsi někdy vypil/a celé pivo? (nejenom upil/a nebo ochutnal/a)?			
25.Vypil/a jsi už někdy sklenici vína nebo vinného střiku (nejenom upil/a nebo ochutnal/a)?			
26.Vypil/a jsi už někdy sleničku tvrdého alkoholu? (nejenom upil/a nebo ochutnal/a)?			
	0x	1-2x	3x a více
27.kouřil/a jsi už někdy marihuanu nebo ji užil/a jinak?			
Kolikrát jsi ...	0x	1-2x	3x a více
28.čichal/a lepidlo, spreje, aby se dostal/a do nálady?			
29.užil/a extázi, speed, LSD, kokain, crack, heroin, pervitin, amfetamin, lysohlávky (houbičky) - pokud jsi užil/a alespoň jednu z vyjmenovaných drog			
30.Uved' kterou z těchto drog jsi užil/a			

Už jsi někdy...	0x	1-2x	3x a více
31.kouřil/a jsi někdy cigarety?			

Příloha č. 2: Výsledky F-testů a Studentových t-testů

Výzkumný úkol č. 1 Zjištění a porovnání užívání cigaret u chlapců a u dívek

Dvouvýběrový F-test pro rozptyl

	CHLAPCI	DÍVKY
Stř. hodnota	1,448598131	1,353535354
Rozptyl	1,777993299	1,659451659
Pozorování	107	99
Rozdíl	106	98
F	1,071434223	
P(F<=f) (1)	0,365228499	
F krit (1)	1,389198555	

$P > \alpha$ proto použijeme t test s rovností rozptylů

Dvouvýběrový t-test s rovností rozptylů

	CHLAPCI	DÍVKY
Stř. hodnota	1,448598131	1,353535354
Rozptyl	1,777993299	1,659451659
Pozorování	107	99
Společný rozptyl	1,721046825	
Hyp. rozdíl stř. hodnot	0	
Rozdíl	204	
t Stat	0,519624992	
P(T<=t) (1)	0,301944163	
t krit (1)	1,652357326	
P(T<=t) (2)	0,603888326	
t krit (2)	1,971660843	

t stat < t krit - neexistuje rozdíl v užívání cigaret mezi chlapci a dívkami

Výzkumný úkol č. 2 Zjištění a porovnání užívání cigaret u dětí z vesnice a u dětí z města

Dvouvýběrový F-test pro rozptyl

	MĚSTO	VESNICE
Stř. hodnota	1,366906475	1,47761194
Rozptyl	1,712230216	1,738127544
Pozorování	139	67
Rozdíl	138	66
F	0,985100444	
P(F<=f) (1)	0,461862007	
F krit (1)	0,713434174	

$P > \alpha$ proto použijeme t test s rovností rozptylů

Dvouvýběrový t-test s rovností rozptylů

	MĚSTO	VESNICE
Stř. hodnota	1,366906475	1,47761194
Rozptyl	1,712230216	1,738127544
Pozorování	139	67
Společný rozptyl	1,720608763	
Hyp. rozdíl stř. hodnot	0	
Rozdíl	204	
	-	
t Stat	0,567465141	
P(T<=t) (1)	0,285511076	
t krit (1)	1,652357326	
P(T<=t) (2)	0,571022151	
t krit (2)	1,971660843	

t stat < t krit (2) - neexistuje rozdíl mezi dětmi z měst a vesnice v užívání cigaret

Výzkumný úkol č. 3 Zjištění a porovnání užívání cigaret u dětí ve věku: od 12 do 13 let a od 14 do 15 let

Dvouvýběrový F-test pro rozptyl

	14-15 LET	12-13 LET
Stř. hodnota	1,720338983	0,977272727
Rozptyl	1,827104158	1,26384535
Pozorování	118	88
Rozdíl	117	87
F	1,445670673	
P(F<=f) (1)	0,035513904	
F krit (1)	1,398742267	

$P < \alpha$ proto použijeme t test s nerovností rozptylů

Dvouvýběrový t-test s nerovností rozptylů

	14-15 LET	12-13 LET
Stř. hodnota	1,720338983	0,977272727
Rozptyl	1,827104158	1,26384535
Pozorování	118	88
Hyp. rozdíl stř. hodnot	0	
Rozdíl	202	
t Stat	4,301162357	
P(T<=t) (1)	1,32213E-05	
t krit (1)	1,652431964	
P(T<=t) (2)	2,64426E-05	
t krit (2)	1,971777338	

t stat > t krit (2) - existuje rozdíl mezi věkovými kategoriemi dětí v užívání cigaret

Výzkumný úkol č. 4 Zjištění a porovnání užívání tvrdého alkoholu u chlapců a u dívek

Dvouvýběrový F-test pro rozptyl

	CHLAPCI	DÍVKY
Stř. hodnota	0,869158879	0,686868687
Rozptyl	0,718568154	0,686662544
Pozorování	107	99
Rozdíl	106	98
F	1,04646476	
P(F<=f) (1)	0,410624874	
F krit (1)	1,389198555	

P> α proto použijeme t test s rovností rozptylů

Dvouvýběrový t-test s rovností rozptylů

	CHLAPCI	DÍVKY
Stř. hodnota	0,869158879	0,686868687
Rozptyl	0,718568154	0,686662544
Pozorování	107	99
Společný rozptyl	0,703240949	
Hyp. rozdíl stř. hodnot	0	
Rozdíl	204	
t Stat	1,558788172	
P(T<=t) (1)	0,060298258	
t krit (1)	1,652357326	
P(T<=t) (2)	0,120596516	
t krit (2)	1,971660843	

t stat < t krit (2) - neexistuje rozdíl mezi chlapci a dívkami v užívání tvrdého alkoholu

Výzkumný úkol č. 5 Zjištění a porovnání užívání tvrdého alkoholu u dětí z vesnice a u dětí z města

Dvouvýběrový F-test pro rozptyl

	<i>MĚSTO</i>	<i>VESNICE</i>
Stř. hodnota	0,870503597	0,597014925
Rozptyl	0,736732353	0,607869742
Pozorování	139	67
Rozdíl	138	66
F	1,211990501	
P(F<=f) (1)	0,192041451	
F krit (1)	1,437201002	

$P > \alpha$ proto použijeme t test s rovností rozptylů

Dvouvýběrový t-test s rovností rozptylů

	<i>MĚSTO</i>	<i>VESNICE</i>
Stř. hodnota	0,870503597	0,597014925
Rozptyl	0,736732353	0,607869742
Pozorování	139	67
Společný rozptyl	0,695041508	
Hyp. rozdíl stř. hodnot	0	
Rozdíl	204	
t Stat	2,205693495	
P(T<=t) (1)	0,014261034	
t krit (1)	1,652357326	
P(T<=t) (2)	0,028522067	
t krit (2)	1,971660843	

$t \text{ stat} > t \text{ krit} (2)$ - existuje rozdíl mezi věkovými kategoriemi dětí v užívání tvrdého alkoholu

Výzkumný úkol č. 6 Zjištění a porovnání užívání tvrdého alkoholu u dětí ve věku: od 12 do 13 let a od 14 do 15 let

Dvouvýběrový F-test pro rozptyl

	14-15 LET	12-13 LET
Stř. hodnota	1,076271186	0,386363636
Rozptyl	0,720628712	0,423719958
Pozorování	118	88
Rozdíl	117	87
F	1,700719303	
P(F<=f) (1)	0,004827503	
F krit (1)	1,398742267	

$P < \alpha$ proto použijeme t test s nerovností rozptylů

Dvouvýběrový t-test s nerovností rozptylů

	14-15 LET	12-13 LET
Stř. hodnota	1,076271186	0,386363636
Rozptyl	0,720628712	0,423719958
Pozorování	118	88
Hyp. rozdíl stř. hodnot	0	
Rozdíl	204	
t Stat	6,601450393	
P(T<=t) (1)	1,72526E-10	
t krit (1)	1,652357326	
P(T<=t) (2)	3,45053E-10	
t krit (2)	1,971660843	

t stat > t krit (2) - existuje rozdíl mezi věkovými kategoriemi dětí v užívání tvrdého alkoholu